

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra francouzského jazyka a literatury

Diplomová práce

**Louis Leger – zprostředkovatel
francouzsko-českých kulturních
vztahů**

Vypracovala: Adéla Klapilová

Vedoucí práce: Dr. PhDr. Renáta Listíková, MCF

Studijní obor: FJ - ZSV

Rok obhajoby: 2015

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci „*Louis Leger – zprostředkovatel francouzsko-českých kulturních vztahů*“ vypracovala samostatně a veškerou použitou literaturu a podkladové materiály jsem řádně uvedla v příloženém seznamu literatury.

V Praze dne 5. dubna 2015

_____

Poděkování:

Děkuji vedoucí diplomové práce, Literárnímu archívu Památníku národního písemnictví a své rodině.

Abstrakt česky:

Název diplomové práce: Louis Leger jako zprostředkovatel francouzsko-českých kulturních vztahů.

Klíčová slova: Louis Leger, slavistika, Collège de France, korespondence, politika, František Palacký, František Ladislav Rieger, Ernest Denis, Hanuš Jelínek, Karolína Světlá, Soběslav Pinkas, Jan Neruda.

Abstrakt:

Louis Leger, francouzský slavofil, slavista a propagátor české otázky ve Francii ve druhé polovině 19. století, vedl korespondenci nejen s osobnostmi francouzského národa, ale též s osobnostmi světa slovanského. Legerova korespondence s českou národní elitou je dokladem jeho zájmu o českou otázku. Korespondence, která je uložena v Literárním Archívu Památníku Národního písemnictví, je psána česky i francouzsky. Cílem této práce je, na pozadí francouzsko-českých kulturních a politických vztahů tohoto období, zmapovat Legerem psanou i přijatou korespondenci a prezentovat její obsah čtenáři.

Abstrakt anglicky:

Title of the thesis: Louis Leger, mediator of the Czech-French cultural relationships.

Key words: Louis Leger, Slavic studies, Collège de France, correspondence, policy, Frantisek Palacky, Frantisek Ladislav Rieger, Ernest Denis, Hanus Jelinek, Karolina Svetla, Sobeslav Pinkas, Jan Neruda.

Abstract: Louis Leger, french Slavophile, Slavicist and promoter of Czech issues in France in the second half of the 19th century, led correspondence with leading figures of the French nation as well as with the personalities of the Slavic world. Leger's correspondence with the Czech national elite is evidence of his interest in the Czech issue. Correspondence written in Czech and French is stored in the Literary Archive of the Museum of Czech Literature in Prague. The aim of this thesis is to discuss the Leger's written correspondence and present its contents to readers with regard to the historical context.

Obsah

Úvod	6
1 Historický kontext.....	10
1.1 Situace na českém území	16
1.1.1 Překlady	20
1.1.2 Tisk	23
1.2 Situace ve Francii	28
2 Život Louise Legera	31
2.1 Legerovo slavofilství	35
2.2 Legerův vztah k Čechám	40
3 Korespondence	46
3.1 Korespondence přijatá Louisem Legerem	46
3.2 Korespondence odeslaná Louisem Legerem	55
3.3 Významné osobnosti z Legerova okruhu	59
3.3.1 Josef Václav Frič	62
3.3.2 František Ladislav Rieger.....	65
3.3.3 Hanuš Jelínek	67
3.3.4 Soběslav Pinkas	69
3.3.5 Ernest Denis	71
Závěr.....	74
Resumé	76
Seznam literatury.....	79

Úvod

Francouzský historik a slavista Louis Leger (1843-1923) vedl intenzivní korespondenci s osobnostmi české umělecké a politické sféry. Zkoumání této korespondence vede k zodpovězení mnohých otázek z průběhu vzájemného prohlubování francouzsko-českých vztahů ve druhé polovině 19. století. V Literárním archívu Památníku národního písemnictví (dále již jen LAPNP) byla zpracována Legerova korespondence Františkem Bařhou. Tato práce se v první řadě zabývá obsahem dochované a zpracované korespondence, a to Legerem přijaté i odeslané, v úvahu se bere rovněž celkový rozsah dochovaných dopisů. Jsou analyzovány nejen dopisy z fondu Louise Legera, jež je zkatalogizován pod číslem 975 a je uložen v jednom archivním kartónu. Legerův fond zahrnuje korespondenci s Josefem Václavem Fričem, Eliškou Krásnohorskou, Františkem Ladislavem Riegerem, Marií Červinkovou-Riegerovou, Františkem Palackým, Soběslavem Pinkasem a Juliusem Zeyerem. V práci jsou rovněž analyzovány dopisy, které Leger odeslal osobnostem z českých uměleckých a politických kruhů, a které jsou tedy uloženy v jejich fondech; jedná se zde především o fond Františka Palackého, Sofie Podlipské a Hanuše Jelínka. Poslední jmenovaný také přivezl část pozůstalosti tohoto francouzského slavofila, čítající 394 nezpracovaných dopisů, po Legerově smrti do Prahy. Zkoumaný fragment korespondence zahrnuje přibližně období 1862-1902. Materiálově se tedy práce opírá zejména o tyto rukopisné prameny, zaměřuje se přitom především na obsahovou stránku archiválií, jež je interpretována na pozadí dobového kontextu.

Cílem práce je ukázat, a to ve vztahu k analyzované korespondenci, do jaké míry se tento slavofil a slavista zasloužil o českou propagandu ve Francii a jakým způsobem se mu podařilo osvětlit svému národu situaci Čechů, nacházejících se v této době ve stínu habsburské mocnosti. Obraz této situace zde přitom dotváří Legerovy kontakty s českými propagátory vzájemného kulturního a politického přibližování; portréty těchto osobností a jejich vliv na propagandu české otázky jsou tedy v práci nastíněny, neboť jejich role i vztah s Legerem jsou v kontextu doby podstatné. V tomto směru nelze opomenout ani historické, kulturní a politické pozadí situace, na němž se francouzsko-české sblížení ve druhé polovině

devatenáctého století odehrávalo, především z tehdejšího literárního a žurnalistického hlediska, reflektujícího aktuální dobové problémy. Proto nesmí být vynechána ani otázka knih, které jsou v tomto období na českém území překládány do francouzštiny.

Louis Leger se slovanskému světu aktivně věnoval asi šedesát let svého života, během kterých napsal padesát knih pojednávajících o této otázce, ve většině publikací se přitom zabývá českou historií, kulturou a politikou. Různost rozsáhlého díla je založena na jeho překvapivé lingvistické erudovanosti, zajímal se nejen o gramatiku a literaturu slovanských národů, ale i o jejich historii a etnografii. Velké množství Legerových článků, zpráv, korespondence či projevů nebylo do současnosti zpřístupněno nebo vydáno.

Hned v úvodu také poznamenejme, že Leger byl bezesporu prvním Francouzem, který ovládal český jazyk.¹ Tento slavofil se ve druhé polovině 19. století stal klíčovou osobností první etapy rozvoje francouzské slavistiky obecně a bohemistiky zvláště.

Uveďme tuto práci slovy Louise Legera:

„On commence, depuis quelque temps, à savoir que la Bohême existe et qu'elle a une vie propre : des publicistes distingués ont appelé l'attention sur l'histoire et la situation actuelle de son peuple; mais ils n'ont pu qu'affleurer la matière : un obstacle insurmontable, l'ignorance de la langue nationale se dressait devant eux. Tout ce qui concerne la vie intime, la littérature du peuple tchèque, devait nécessairement leur échapper. La Bohême n'est pas si loin de chez nous qu'on serait tenté de le croire : cette avant-garde des Slaves à l'Occident n'est séparée de la frontière française que par trois petits États allemands : le grand-duché de Bâtie, le royaume de Wurtemberg et la Bavière. A eux trois ils n'ont que sept millions d'habitants. Prague, à vol d'oiseau, est aussi près de Paris que Berlin, et plus près que Vienne: trente-

---

¹ V případě, že zde pomineme roli Constance Lageta. Ten byl autorem české gramatiky z roku 1864, která však měla opravdu jen mizivý okruh uživatelů.

*six heures suffisent à vous transporter de la ville française dans la ville slave par excellence.*²

Louis Leger se zasloužil o jasnější vykreslení obrazu českého národního života a jeho tradic v očích Francie, stejně jako dopomohl i k užšímu vzájemnému spřátelení obou zemí. Zároveň neustále vyzdvihoval český vliv na utváření slavistiky. Tato věda byla ve Francii zcela novým fenoménem, zkoumajícím slovanské jazyky a kulturní charakteristiky slovanských národů. Přesto, že lze Legerův osobní a vědecký zájem považovat za spíše výjimečný, vypovídá zároveň o stoupajícím zájmu Francouzů o Střední Evropu a její obyvatele.

---

² LEGER, L., DE-MARINIS, M. *Le monde slave : voyages et littérature par Louis Leger*. Paris: Didier, 1873. s. 174

Tuto pohlednici s vlastním vyobrazením zasílá Louis Leger Hanuši Jelínkovi dne 24. srpna 1922. Na druhé straně pohlednice zanechává vzkaz: „*Milujme se. Nazdar! Na památku Louis Leger*“. Dokument je uložen ve fondu Hanuše Jelínka v LAPNP.

1 Historický kontext

Několik zásadních historických momentů výrazně ovlivnilo situaci českého i francouzského národa ve druhé polovině devatenáctého století. Tyto důležité okamžiky se pak odrážely nejen ve vlastním vnímání národa, ale také ve vzájemných vztazích obou zemí. Z hlediska rozvoje francouzsko-českých vztahů jsou pro nás podstatné zejména důsledky těchto událostí.

Prvním mezníkem je rok 1848. V českých zemích v této době „*jara národů*“ byla revoluční vlna počátkem definitivního přelomu mezi stavovskou a občanskou společností.³ Dne 11. března 1848 vypuklo povstání v Praze, následně, dne 13. března, pak ve Vídni, aby již dva dny poté slíbil císař Ferdinand přijetí ústavy. Češi obratem sepsali císaři další petici obsahující četné požadavky, z nichž císař většinu přijal. Tzv. kabinetní list s datem 8. dubna 1848 vyhověl Čechům téměř ve všem, doma byl s nadšením přivítán a byl nazýván „*českou chartou*“.⁴ Souhlas panovníka s požadavky obsaženými v petici vyvolal v českém jazykovém prostředí nadšení. Znamenalo to totiž, že se národní hnutí, jež bylo dosud chápáno spíše jako kulturní iniciativa, přeneslo do politického života.⁵

Všeobecná změna jednání ve prospěch vlastních zájmů, která brzy poté zavládla, vedla k nesouladu názorů v české zemi. Došlo tak ke konfliktu mezi většinovými českými liberály, menšinovými radikály a českými Němci, poslední zmínění se přitom již dokonce vypravili do frankfurtského parlamentu. Snažili se totiž o připojení k Německu, které bylo v této době už demokratické.⁶

---

³ BĚLINA, P. KAŠE, J. KUČERA, J. P. *České země v evropských dějinách. Díl třetí 1756-1918*. Praha: Paseka, 2006. s. 168

⁴ HORA-HOŘEJŠ, P. *Toulky českou minulostí. Sedmý díl, [Od konce napoleonských válek do vzniku Rakouska-Uherska]*. Praha: Via Facti, 1998. s. 108

⁵ BĚLINA, P. KAŠE, J. KUČERA, J. P., *op.cit.*, s. 170

⁶ HORA-HOŘEJŠ, P., *op.cit.*, s. 108

Češi se však k nastalé situaci postavili vcelku nečekaně, neboť „odmítli ve Frankfurtu zasednout a postavili se proti začlenění do Německa, čímž dali najevo svou věrnost Rakousku, jež Slované považovali za záruku své další existence.“⁷

Palacký si zřetelně uvědomoval potřebu politické svobody, bez které by národní nezávislost nebyla realizovatelná.⁸ Proto, když inspirátoři myšlenky německého spolenectví přizvali Palackého k diskuzi, odmítl s argumentem, že by tento krok ohrozil samotnou existenci českého národa i státu, a tak obhájil jeho právo na svébytnost a formuloval svou koncepci austroslavismu spočívající na rovnoprávnosti národů.⁹ Palacký považoval vazbu českých zemí ke Svaté říši římské za dynastickou záležitost a přežitek. Požadavek sjednocení Německa označil za legitimní, jelikož se Německý spolek dosud vzpíral veškerým snahám o reformu. Přitom však podle Palackého nesmí být ohrožena integrita habsburské monarchie ani vyvolána hrozba pohlcení jejích národů Německem nebo Ruskem. Při společném jednání delegátů pražského Národního výboru a frankfurtského *Výboru padesáti*, které se konalo na konci dubna, podpořil tento názor také František Ladislav Rieger.¹⁰

Navzdory tomu, že se pro český národ v této chvíli jednalo pouze o časově krátce limitované období ve vztahu k jeho samostatnosti a autonomním krokům, s ohledem na dlouhodobé záměry Čechů lze i tuto krátkou dobu chápat jako významnou a podstatně ovlivňující jejich budoucí postoje. V prosinci došlo k Ferdinandově abdikaci a na trůnu ho vystřídal František Josef I.¹¹, jehož vláda měla trvat celkem 68 let, důsledkem státního převratu došlo k rozpuštění nového

---

⁷ Dopis Palackého z 11. dubna 1848. *cit.dílo* in REZNIKOW, S. *Frankofilství a česká identita, 1848 – 1914*. Praha: Karolinum, 2008., s. 52

⁸ REZNIKOW, S. *Frankofilství a česká identita, 1848 – 1914*. Praha: Karolinum, 2008. s. 29

⁹ HORA-HOŘEJŠ, P., *op.cit.*, s. 110

¹⁰ BĚLINA, P. KAŠE, J. KUČERA, J. P., *op.cit.*, s. 170

¹¹ HORA-HOŘEJŠ, P., *op.cit.*, s. 130

rakouského parlamentu. „V létě 1849 byl pořádek v rakouském císařství opět obnoven.“¹²

Revoluce přinesla ve svém dopadu prohlédnutí, že je v podstatě nemožné uspořádat a zajistit bezkonfliktní soužití dvou národních společenství v jednom státním útvaru.¹³ Události tohoto roku přinesly též nárůst sebevědomí Čechů. V atmosféře obav z vládnoucí mocnosti svědčí o tomto vzrůstu sebevědomí zejména probíhající revolta Čechů. Výrazný vliv na ni měla hlavně vzájemná komunikace s ostatními evropskými národy, které působily na Čechy buď nepřímo skrze své literární počiny, nebo i přímo, když se snažili český národ morálně podpořit.¹⁴

Česká reprezentace si postupně kladla podmínky, z nichž většinou bylo vyhověno a staly se českým národním programem až do roku 1914,¹⁵ a tak lze říci, že události z jara 1848 přinesly své výsledky. Pod vedením Františka Palackého došlo také ke zformování české politické reprezentace. Palacký byl hlavním aktérem posledních dvaceti let národního obrození. Dalším z těch, kdo utvářeli politickou reprezentaci českého národa, byl František Rieger (1818–1903), jehož role v české politice tohoto období byla zcela zásadní. Ve sféře tisku se pak postupně nejvíce prosadil Karel Havlíček (1821–1856).¹⁶ Výše zmíněnými a jejich rolí na poli francouzsko-českých vztahů se ještě budeme blíže zabývat.

Ve vztahu k vlivným politickým osobnostem tohoto období je však ještě třeba předznamenat, že národní politická reprezentace měla svůj původ ve střední společenské třídě. Zapojení šlechty do českého národního života bylo spíše výjimečné. Příčinou bylo hlavně to, že česká politická elita byla tvořena osobnostmi, jež Reznikow nazývá slovy „synové řemeslníků a živnostníků usazení ve městech.“¹⁷ Nejinak tomu bylo i v pozdějším období českého národa, kdy česká

---

¹² REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 30

¹³ HORA-HOŘEJŠ, P., *op.cit.*, s. 110

¹⁴ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 52-53

¹⁵ *Ibid.*, s. 53

¹⁶ *Ibid.*, s. 53

¹⁷ *Ibid.*, s. 45

politická reprezentace pocházela taktéž ze skromných sociálních vrstev.¹⁸ To, že Jungmann nabádá k inspiraci v cizině, je tedy vcelku pochopitelné, neboť zde viděl možnou cestou k národnímu vzestupu a budování domácí inteligence.

Následujícím důležitým historickým momentem, který je třeba zmínit, je rok 1858, kdy se poprvé od napoleonských válek střetla Francie s Rakouskem. Stalo se tak 3. května, kdy Napoleon III, s cílem osvobodit Itálii, vyhlásil válku Rakousku. Těchto bitev se účastnili též čeští vojáci.

Italská válka začala v roce 1859. Francouzská armáda porazila armádu rakouskou. Nejprve, 4. června, bylo vojsko Františka Josefa poraženo u Magenty a následně, 24. června, u Solferina.¹⁹ Již 11. července Napoleon III válku ukončil a ve městě Villafranca sjednal příměří. Rakousko v bojích ztratilo Lombardii, ale obhájilo si Benátsko. Následně, 16. července, vydal František Josef v Laxenburgu u Vídně dekrety, které ukončily neoabsolutismus. Francie tak opět získává status velké vojenské mocnosti a rovněž se stává, díky svému zásahu v Itálii, obrazem revoluce.²⁰

Je třeba připomenout, že již od konce 18. století si Evropa uvědomovala rozpor mezi revoluční Francií na jedné straně a carským Ruskem na straně druhé. Ruská vojska bojovala v roce 1799 s francouzskou armádou v severní Itálii.²¹ Napoleonovo ruské tažení, jehož cílem bylo dobýt Ruské impérium, skončilo v prosinci 1812 poražením Napoleonovy Velké armády. Poválečný resentment a rozpor mezi francouzskou občanskou společností a carskou despocií slovanského Ruska zřejmě ovlivnil i pramalý zájem Francie a Francouzů o jiné slovanské národy.

Zmíněné ostatní slovanské národy nebyly v této době svobodné a byly zbaveny svých vlastních království. Tento stav trval až do chvíle porážek polských

---

¹⁸ HORA-HOŘEJŠ, P. *op.cit.*, s. 110

¹⁹ MAUROIS, A. *Dějiny Francie*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1994. s. 358

²⁰ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 72

²¹ Hrabová, L. http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/HIST27/Historica27_04.pdf, s. 33

povstání, který zapříčinil velký příliv emigrantů z Polska do Francie. Sympatie vůči Polákům se šířily zhruba ve třech vlnách, a to v závislosti na polských povstáních a na třech etapách rozdělení Polska v letech 1830, 1848 a 1863. Postupně sílil také pocit polarity mezi Francií a Ruskem.²²

Po roce 1863 však přišel převratný okamžik ve vývoji Evropy 19. století, tím byla léta 1870-1871. Mezi západem, představujícím Francii, a východem, Ruskem, započala pruská agrese proti Francii. Po porážce Francie tu pak stálo sjednocené a silné německé císařství. Bezprostřední nebezpečí se tak nyní nacházelo již na samotných hranicích, které se anexí Alsaska a Lotrinska zařízly hluboko do francouzského státního území. A právě tato skutečnost vedla Francii k úvahám o možnosti spojení se svým dřívějším nepřítelem.²³

Zdálo se tedy, že se prusko-francouzská válka českých zemí ani Rakouska příliš netýkala, avšak ve svém důsledku se promítla do života prakticky každého Čecha. Postupně nastával vzrůst českého zájmu o Francii a její kulturu. Byla to přece právě Francie, kdo vyhlásil válku zemi, jež Čechy ohrožovala a trvale v nich svými projevy povýšenosti vzbuzovala obavy. Tímto počinem vrátila Francie Čechům naději. Prvním českým projevem solidarity byl manifest českých poslanců z 10. prosince 1870, který obsahoval protest proti odtržení Alsaska-Lotrinska od Francie.²⁴ Mimochodem, situaci Alsaska, které padlo pod německou nadvládu, později Leger dokonce připodobňuje k situaci českého národa, když vyjadřuje svůj názor na to, že samotný společný jazyk na daném území je nedostatečným charakterizujícím elementem pro konkrétní národ:

„Bohême. Ce témoin irrécusable nous atteste un état social déjà fort développé et dont on ne peut retrouver les traces dans les institutions ultérieures des différents groupes. Mais la philologie est un moyen d'information tout moderne et fort insuffisant à bien des points de vue, car il

---

²² *Ibid*

²³ *Ibid*

²⁴ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 72

*peut amener à des résultats contraires à la réalité des choses. Nous savons, par l'exemple de notre malheureuse Alsace, que la langue ne suffit pas à caractériser la nationalité; nous savons que la nationalité n'est pas un phénomène fatal, mais l'expression et la résultante d'un choix librement consenti.*²⁵

Leger vždy využil příležitost, aby vyzdvihl nacionalistickou rovinu francouzsko-českých vztahů ve svých člancích a knihách:

*„Podmínkou sine qua non francouzsko-českého přátelství je společný boj proti společnému nepříteli. Společným bojem proti společnému nepříteli jsou i slovanské Čechy. Stačilo málo a s českými zeměmi by se zatočilo jako s Alsaskem a Lotrinskem. Úspěchy, jichž Čechy dosáhly proti utlačovateli, nás ale opravňují k nadějím.*²⁶

Frankofilské nadšení českého národa se projevilo také například zakládáním spolků, jejichž cíle byly především jazykové. Například již v roce 1873 se Leger a Picot²⁷ rozhodli podpořit iniciativu kolínského frankofilního kroužku *Cercle français* tím, že mu poslali francouzsky psané knihy. V roce 1876 pak byla v Praze také oficiálně založena společnost *Société française de Prague*.²⁸ *Cercle français de Prague* byl založen až o třicet let později Louisem Fellerem a jeho účelem bylo především procvičovat a rozšiřovat znalost francouzštiny a francouzské literatury.²⁹ Postupně následovaly další důležité vlastenecké spolky, pěstující francouzský jazyk,

---

²⁵ LEGER, Louis. MARIANNA, De_Marinis. *Le monde slave : voyages et littérature par Louis Leger*. Paris: Didier, 1873. s. 301

²⁶ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 221

²⁷ Emile Picot (13. 9. 1844 – 24. 9. 1918) byl francouzský filolog a bibliograf, specialista na francouzskou literaturu, profesor na *École des langues orientales vivantes*, francouzský konzul a člen Institutu, doktor práv.

²⁸ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 501

²⁹ *Ibid.*, s. 502

o kterých se ještě zmíníme v rámci dobového kontextu i v analyzované korespondenci.

Uzavřeme tedy tuto kapitolu konstatováním, že prohra Francie ve válce s Pruskem byla podstatným mezníkem ve smýšlení převážné většiny českého národa. Profrancouzská nálada, která byla dříve spíše jakousi doménou elitářství či snobství, z tohoto úzkého kruhu postupně vystoupila, aby se stala téměř lidovou záležitostí. A podobným způsobem vygradovala také protiněmecká atmosféra.

Až do tohoto okamžiku měla česká inteligence pevný národní program, účinnost zahraničních snah však byla vlivem nesvornosti zeslabená. A právě v tomto okamžiku nastalo jednotné soustředění národních snah ke Francii.

1.1 Situace na českém území

Na českém území se postupně začala diferencovat politická scéna. Většina Němců se hlásila k liberálním centralistům, věrným ústavě z roku 1861, tito se zároveň stavěli proti českým státoprávním snahám. Také *Národní strana* se rozdělila na dvě křídla, a to vzhledem k odlišnému postoji k polskému povstání v roce 1863. Liberálně-konzervativní křídlo *staročeků* vedl František Palacký, František Ladislav Rieger a František Augustin Brauner, zatímco liberálně-demokratické křídlo mladočeků bylo vedené zejména Karlem Sladkovským a Edvardem Grégrem.³⁰

3. července 1866 došlo v bitvě u Sadové k porážce Rakouska z pruské strany. Důsledky této situace přinesly Čechům radikální změny. Habsburkové byli vyhnáni z Německa a Prusku bylo umožněno, aby ve své režii sjednotilo Německo. Tyto okolnosti vedly Čechy k tomu, aby hledali podporu mimo Rakousko-Uhersko, což bylo posíleno navíc faktem, že se postavení Čechů v rámci habsburské monarchie výrazně zhoršilo.³¹

Češi spolu s Rakušany bojovali proti Prusům s velkým přesvědčením. Válka byla skutečně nemilosrdná, stahovala se do Čech a Prusové dokonce okupovali

---

³⁰ BĚLINA, P. KAŠE, J. KUČERA, J. P., *op.cit.*, s. 264

³¹ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 95

Prahu. Roku 1867 pak došlo ke sjednání míru, který v Uhrách vedl ke vzniku téměř plnohodnotného státu v jeho původních historických hranicích; dualistické uspořádání, které si vynutili Maďaři ve vnitřně oslabené monarchii, zajistilo německému obyvatelstvu hegemonii v Rakousku a Maďarům v Uhersku. Obě části monarchie spojoval jen společný panovník, armáda, měna a zahraniční politika.³²

Českým požadavkům, které usilovaly o podobný způsob politického vyrovnání, se však stále nedostávalo schválení, což na českém území mělo za následek vznik revolučních nálad. Mladočeši se zasloužili o to, že se 10. května 1868 svolal první velký tábor lidu na horu Říp, kde byl vznesen požadavek na podobné vyrovnání, jakého dosáhly Uhry. Docházelo rovněž k četným veřejným projevům, jedním z největších bylo položení základního kamene Národního divadla, přičemž veřejné mínění v habsburské monarchii se jízlivě vyjádřilo, že „Maďaři si stavějí v Budapešti parlament a Češi budovu pro *komedii*.“³³ Tři měsíce poté čeští poslanci opustili český sněm a nakonec také vydali manifestační prohlášení.³⁴

Akcí tohoto druhu postupně přibývalo, celkem na nich v letech 1868-1870 participovalo přibližně půl druhého milionu osob. Atmosféra v Čechách byla vskutku neutěšená, od října 1868 až do dubna 1869 byl dokonce v Praze vyhlášen stav obležení. Nastalo také výrazné zvýšení útlaku ze stany policie a rovněž český tisk byl stále více omezován cenzurou, s čímž také souviselo rostoucí množství odsouzených novinářů. Navzdory všem okolnostem zůstali národní političtí vůdci jednotní. Profrancouzská politika se pro český národ stala logickou volbou, neboť, kromě podpory proti Prusům, se mohla orientovat stejným směrem jako zahraniční rakouská politika, která toužila po odvetě za porážku v roce 1866.³⁵

Leger ve svých *Souvenirs* připomíná situaci podrobených Čechů, inspirovaných zároveň aktuální polskou problematikou, kteří toužili po tom, aby se s nimi francouzský národ spojil v boji proti sílícímu vlivu germanismu:

---

³² BĚLINA, P. KAŠE, J. KUČERA, J. P., *op.cit.*, s. 265

³³ *Ibid*, s. 266

³⁴ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 96

³⁵ *Ibid*, s. 96

„Tous les Tchèques détestaient la domination allemande et rêvaient de voir la France s'associer à leur lutte contre le germanisme. Tous étaient passionnés pour la cause de la Pologne ; en ce temps là, la Galicie n'était pas encore réconciliée avec l'Autriche officielle, et les Tchèques voyaient en elle l'auxiliaire de leurs revendications. Le point de vue a changé depuis 1867.“³⁶

V roce 1868, ostatně stejně jako již o dvacet let dříve, bylo frankofilství možností, jak projevit vlastní sympatie demokracii. Češi byli stále více inspirováni francouzskou kulturní a politickou sférou, která se jim zdála být vhodným obrazem pro jejich národ. Lze tak říci, že české projevy frankofilství byly ve druhé polovině 19. století mnohokrát znásobeny a zasahovaly navíc téměř všechny oblasti.

Podotkněme též, že Francie svůj vliv aktivně posilovala, a to například založením Alliance française v Praze. Jednalo se o první skutečně francouzsko-českou instituci, vyjadřující jistou pospolitost českého vlastenectví s frankofilstvím, o které bude ještě řeč. I když byly francouzsko-české kontakty četnější a i když nastal nevelký francouzský zájem o českou kulturu, ve skutečnosti se téměř vše odehrávalo jen v jednom směru, kdy se francouzské kultuře podařil pozoruhodný průnik vlastní kultury na české území. Na konci století se nicméně odehrály určité, i když přece jen ne zcela výrazné, opačné pokusy, směřující k postupnému objeňování české literatury ve Francii.³⁷

Louis Leger píše ve svém dopise Františkovi Palackému, že je z dobrého zdroje obeznámen s tím, že se ministr zahraničních věcí velmi zabýval českou otázkou:

„Je sais de bonne source que le Ministère des affaires étrangères s'est beaucoup occupé de la question tchèque. On y est encore pour le dualisme mais notre presse commence [...] à comprendre le fédéralisme.“³⁸

---

³⁶ LEGER, L. *Souvenirs d'un slavophile*. Paris: Librairie Hachette, 1905. s. 30

³⁷ SERVANTOVÁ, C. *Mezi Francií a Čechami. Především k pozornosti věnované české literatuře do roku 1918*. s. 56

³⁸ Dopis Legera z fondu Františka Palackého ze dne 4. listopadu 1869, uloženo v LAPNP

Ačkoliv tedy Francie podle Legera byla ještě spíše pro dualismus, Ministerstvo zahraničních věcí ve Francii i francouzský tisk již začínají rozumět prospěšnosti federalismu.

Jak jsme již zmínili, pro Čechy se Francie stávala postupně velkým vzorem, a to nejen v politické, ale také v kulturní sféře. Vývoj znalosti francouzštiny na českém území nastává velmi postupně, ale přece jen dochází k rozšiřování francouzského jazyka i mimo původní úzké kruhy jeho uživatelů, s čímž roste i možnost komunikace. Když ale v roce 1864 přijel Louis Leger do Prahy, byl při kontaktu s českými elitami překvapen, že pouze několik osob zvládalo plynně dorozumění ve francouzském jazyce.

Avšak to, že české politické elity nezvládaly hovořit francouzsky tak, jako to uměli jejich polští či ruští kolegové, bylo v dané době vcelku pochopitelné. Čeští vlastenci totiž nepocházeli ze šlechtických rodin, ale francouzštinu se učili až od pozdějšího věku, a to právě díky tomu, že měli možnost do šlechtických rodin docházet jako domácí učitelé a preceptoři. Velmi přínosné a žádané v tomto směru bylo především vyučování ve šlechtických rodinách, neboť učitelé se zde dostávali častěji do kontaktu s francouzským jazykem.³⁹

Učitelská místa v domech aristokracie zajišťovala dobrý výdělek a nesla s sebou i jiné bonusy. Například s ohledem na francouzštinu dávala častější možnost k jejímu užívání, a to třeba při kontaktu s francouzskou guvernankou, která v takových rodinách obvykle pobývala. Stejně tak se učitel ve šlechtické rodině mohl lépe dostat k četbě francouzské literatury, případně se mu podařilo díky tomuto kontaktu i vycestovat do Francie.⁴⁰ Například Havlíček, který byl zaměstnán u prince Rohana, si svou práci zde a výhody z ní plynoucí náležitě pochvaloval ve svém dopise pro Fanny Weidenhofferovou:

„Toto místo u prince Rohana jest velmi dobré: dávají se princovi (devatenáctiletému) denně dvě hodiny od 10 do 12 hodin a celý den má učitel pak pro sebe, neboť princ má jiného hofmistra, který s ním chodí. Za to

---

³⁹ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 88

⁴⁰ *Ibid*, s. 89

*dostanu 60 zlatých stříbra měsíčně, byt, posluhu, světlo, teplo, prádlo, jídlo atd. Jíst mohu buď u princově tabule nebo sám ve svém pokoji. Když jím ve svém pokoji, dostanu kupříkladu od knížecí tabule k obědu šest jídel, flaši vína a kávu, a večír tři jídla a flaši vína, takže se pohodlně dva najísti mohou (...)*⁴¹

Víme tedy, že ještě v šedesátých letech 19. století v českých zemích francouzsky uměla nebo se učila jen šlechta a národní elita, jež k těmto rodinám měla přístup. Přitom v rámci Evropy si francouzština svou pozici univerzálního jazyka ve srovnání s předcházejícím stoletím upevnila, což bylo nejspíše důsledkem rozvoje vědy, techniky a obchodu, neboť ten měl své centrum právě ve Francii. Francouzština tak nadále zůstávala jazykem aristokratů, diplomatů a kultury. Francouzský jazyk byl přitom vyučován v celé Evropě a trvale si navíc zachovával svou pověst „nejkrásnějšího světového jazyka“.⁴²

Je třeba ještě podotknout, že hojně národně osvobozené nebo republikánské tendence činily z francouzštiny rovněž vhodný jazyk ke komunikaci na mezinárodní úrovni. Nevelký český národ se snažil vymanit ze svého poněmčování, k čemuž mu mohlo ovládnutí francouzštiny dopomoci. Francie byla pro český národ také zdrojem politické a kulturní inspirace, jejíž dopad byl ve svém důsledku zcela zásadní.

1.1.1 Překlady

Cizojazyčné překlady jsou nedílnou součástí literatury. Druhá polovina devatenáctého století zaznamenává důležitý obrat v počtu českých překladů z francouzštiny. Ten vycházel z několika faktorů: politické změny z roku 1860, vznik parlamentního systému v Rakousku a demokratizace českého politického života.

Zájem českých vlastenců o cizí literaturu se stále zvyšoval, poptávali se přitom zejména po literatuře, která by byla neněmecká. Téměř veškerá světová literatura se překládala do němčiny a byla také jednoduše dostupná. Národní elita sice ovládala i další evropské jazyky a učila se též francouzsky, ale jak jsme již

---

⁴¹ Dopis Havlíčka. In: REZNIKOW, S. *op.cit.*, s. 88

⁴² REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 402

naznačili, tento okruh osob nebyl zrovna široký. Aby tedy vlastenci omezili velký vliv němčiny, dbali na překládání světové literatury do češtiny, a to přímo z její originální verze. V tomto smyslu se již hovořilo o znatelné „germanofobii“ českého národa.⁴³

Je tedy zjevné, že český národ hledal způsob, který by přispěl k vývoji vlastního osamostatnění a vymanění se z rozsáhlého německého vlivu, zasahujícího do mnoha oblastí. Zájem o francouzskou literaturu však doposud nebyl běžným jevem, národní elita ho musela vědomě utvářet, neboť si uvědomovala tuto potřebu. A to je hlavním důvodem, proč se část nové literární generace obrátila v letech 1860 a 1870 směrem k Francii. Toto profrancouzské směřování vedl především Jaroslav Vrchlický, jež byl, jak je všeobecně známo, jedním z největších překladatelů francouzských děl do češtiny, a také spisovatelé Lumíru, například Julius Zeyer.⁴⁴

Ještě do konce 19. století nemohla být česká literatura ve Francii chápána samostatně a byla tak soustředěna do různých rámců, v nichž byla vnímána. První byl od třicátých let 19. století kontext rodícího se obecného zájmu o slovanské dějiny, jazyk a literaturu, druhý byl rámeček rodící se francouzské slavistiky.⁴⁵

Ve srovnání s rokem 1848 měla však vlna frankofilství, která se započala v roce 1868, mnohem výraznější kulturní dopad. V období 1858-1861 došlo pouze k překladu tří knih francouzských autorů do češtiny, rok poté byly přeloženy další tři knihy.

Ke zvýšení počtu překladů z francouzské literatury dochází v letech 1863-1864, v roce 1863 se jednalo už o devět knih přeložených z francouzštiny do češtiny a o rok později se přeložilo celkem jednadvacet knih, tedy při české knižní produkci v roce 1864 to byla přibližně každá dvacátá kniha, která byla přeložena z francouzštiny. V letech 1862-1867 bylo přeloženo dohromady 79 děl z francouzštiny, mezi nimiž bylo 13 divadelních her od neznámých autorů.⁴⁶

---

⁴³ *Ibid*, s. 457

⁴⁴ RAKOVÁ, Z. *La traduction tchèque du français*. s. 15

⁴⁵ *Ibid*

⁴⁶ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 92

V tomto období začal český národ poznávat francouzské literáty. Do češtiny byly převedeny hned čtyři knihy od Eugena Sue. Dále se objevily první překlady Victora Huga, roku 1863 byl Vincencem Vávrou-Haštalským přeložen román *Bídníci*, zajímavostí je, že tento český překlad vyšel ve stejnou dobu jako překlad do němčiny, divadelní zpracování románu následovalo roku 1867. Rok po *Bídnících* vyšel taktéž Vávrou-Haštalským přeložený *Chrám Matky Boží v Paříži*. Hugo byl v šedesátých letech, a ještě dlouho potom, zřejmě nejznámějším francouzským spisovatelem v Čechách, například *Ruy Blas* naplnil 6. prosince 1862 hlediště Prozatímního divadla.⁴⁷ V roce 1865 byl do češtiny přeložen román *Consuelo* spisovatelky George Sandové, který si svou oblibu získal zejména proto, že se částečně odehrával v Čechách a evokoval jejich tragickou historii v době protireformace.

V mnohých divadelních hrách, které byly přeloženy v letech 1862-1867, nacházíme četné pamflety na společnost druhého císařství, z nichž jmenujeme alespoň Labichovu komedii *Tak se chytají vrány* (*Chasse aux corbeaux*).⁴⁸

K nárůstu překladů z francouzštiny přispívaly právě vzájemné kontakty mezi Čechy či Poláky a Francouzi. Samotné překlady pak pomáhaly v osobním udržování kontaktů mezi oběma zeměmi. Tak například Josef Václav Frič uvedl do Čech autora mravoličné komedie Victoriena Sardoua a zároveň se mu povedlo převést do češtiny i nezanedbatelné množství dalších her.

Český národ, podléhající politické blokádě, se pokoušel propagovat opoziční kulturu. Reznikow uvádí jako prostředky domácího odboje především tři rámce, ve kterých se uskutečňovalo prosazování opozičních postojů českého národa. Řadí sem francouzský antiklerikalismus, francouzskou demokratickou literaturu a mravoličnou komedii. To dobře vystihuje nejen překlad názvu jedné Vaudinovy písně z roku 1866, kdy se do češtiny titul „*France! France!*“ převedl jako „*Hymna Slovanů*“.⁴⁹

---

⁴⁷ *Ibid*, s. 93

⁴⁸ *Ibid*, s. 94

⁴⁹ *Ibid*

Také Napoleon III. byl do češtiny nezdávka překládán, a to z toho důvodu, že se ve svých textech projevoval jako liberál, a tak vyšla dvě jeho díla: *Idey napoleonské* v překladu Jakuba Malého⁵⁰ a dvousvazkové dějiny panování Julia Caesara, na kterých spolupracovalo celkem pět překladatelů, a tak český překlad vyšel bezprostředně poté, co spis vyšel ve Francii.⁵¹

První pokus o vydání francouzsko-českého slovníku, připraveného Vilémem Gablerem, se datuje do roku 1863.

Nakonec jen připomeneme směřování a pojetí překladů významnými skupinami spisovatelů. Májovci (1840-1860) byli pro volný překlad, zatímco Lumírovci zastávali svobodu překladatele co do reprodukce výchozího textu, ale dbali na věrnost původní formě. Ruchovci, okolo Josefa Václava Sládka (1845-1912) a Svatopluka Čecha (1846-1908), byli spíše pro věrnost detailu a smyslu originálu.

1.1.2 Tisk

Ve francouzském tisku se postupně začalo objevovat více článků o Čechách, které se vyjadřovaly v jejich prospěch. Tak se například v roce 1868 objevil v listu *Messenger de Paris* článek s titulem *La Bohême et l'Europe*, v němž se píše: „Česká otázka je otázkou evropskou a Češi si zasluhují, aby jim Evropa věnovala nejvyšší pozornost. Nechce-li Francie, aby se Německo stalo nedobytnou pevností, český stát musí patřit Čechům.“⁵² Články tohoto charakteru pak přetiskovaly *Národní listy*, jejichž pařížským dopisovatelem byl i Louis Leger.

---

⁵⁰ Jakub Malý (1811-1885) byl spisovatel, novinář a publicista, intelektuálně založená osobnost inklinující ke konzervatismu. Malý ve svých pamětech (*Vzpomínky a úvahy starého vlastence*) i v přehledném díle *Naše znovuzrození* podrobil kritice názory a tvorbu Karla Hynka Máchy, Karla Havlíčka Borovského či Jana Nerudy. BĚLINA, P. KAŠE, J. KUČERA, J. P., *op.cit.*, s. 323

⁵¹ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 95

⁵² Citováno in PFAFF, s. 175, 176, *cit.dílo* REZNIKOW, S. *op.cit.* s. 99

Vycházel také německy psaný deník *Politik*, jehož vlastníkem byl Jan Stanislav Skrejšovský, který se chystal vydat v Paříži brožuru kritizující dualismus.⁵³ K zakladatelům tohoto deníku patří také Eduard Gréger a František Ladislav Rieger. *Politik* se snažil propagovat české národní zájmy mezi cizinci.

Pod vedením Josefa Václava Friče pak vycházel časopis s názvem *Correspondance tchèque*, ten vycházel v Berlíně od 2. března 1869 do 29. dubna 1870. Frič pro svůj časopis hledal finanční podporu, a tak oslovil právě Skrejšovského, který mu vyhověl a podporoval ho pravidelně částkou 200 tolarů měsíčně. Tento čtrnáctideník, který byl tištěn litografickou technikou, však brzy přestal vycházet. Předtím vycházel s nepravidelností, a to buď ve francouzské, případně v německé verzi, a to když si Josef Václav Frič nemohl dovolit zaplatit francouzského korektora.⁵⁴

První slovanské noviny, které byly vydávány ve francouzštině, nesly název *Correspondance slave*, jejich oficiálním vlastníkem byl Emanuel Kittl a první číslo se datuje k 21. červenci 1869. Původním šéfredaktorem listu byl Francouz Louis Rigondaud⁵⁵. Jednalo se o čtrnáctideník o čtyřech stranách velkého formátu a v jeho záhlaví bylo heslo: *Liberté-Nationalités*⁵⁶.

Časopis vycházel bez pauzy přes čtyři roky, přitom dva roky v třítydenním intervalu a prezentoval se především jako tiskový bulletin. Záměrem *Correspondance slave* bylo představit názory reprezentantů české národní scény bez ohledu na jejich osobní orientaci, celkové vyznění novin bylo umírněné. *Correspondance slave* chtěla především zdůraznit, že Češi a ostatní rakouští Slované jsou novými poměry po ustavení dualismu poškozeni, aniž by však ve svých člancích otevřeně prezentovala hněv proti Habsburkům. Nic podobného se samozřejmě nedalo říci o Fričově *Correspondance tchèque*.

---

⁵³ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 100

⁵⁴ *Ibid*

⁵⁵ Byl prvním šéfredaktorem *Correspondance slave*. Byl dobrodruh, vyznavač revolučních idejí. Předtím řídil časopis *Correspondance d'Orient*, *cit dílo* REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 101

⁵⁶ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 100

Correspondance slave měla za úkol zejména seznamovat zahraniční diplomaty s názory předních českých politiků. Časopis je tedy příkladem rodící se politické dohody, což mělo být nápomocno české propagandě ve Francii. Charakter listu tedy přesahoval národní hranice. Samotný časopis byl určen užší klientele, vycházel francouzsky, tedy v jazyce, který nebyl ve veřejnosti příliš rozšířený.⁵⁷

Díky své umírněnosti se časopis vyhnul nepříjemnostem ze strany policie, které šlo především o udržení veřejného pořádku. *Correspondance slave* se nestala obětí pronásledování dokonce ani poté, co policie při prohlídce redakčních místností na podzim 1870 objevila důkazy o náboru dobrovolníků do Francie. Frič tomuto časopisu vytýkal právě jeho umírněnost a „austroslavistický charakter“⁵⁸

Rigondaud se stal pro vedení časopisu kompromitující osobou. Rakouská policie ho sledovala dokonce i v Paříži a nastaly obavy, že bude dokonce vyhoštěn z Prahy. List, který byl dotován částkou asi 2000 zlatých od francouzské vlády, se díky této finanční podpoře rozhodl jako svého šéfredaktora zaměstnat Legera. V časopise se o tomto uvažovalo již od 4. února 1871. Nabídka Legerovi je k nahlédnutí v Pinkasově dopise z tohoto dne, který však Leger obdržel až 6. března. Souhlasil s ní, ovšem stanovil si přitom platovou podmínku – žádal celkem 300 franků měsíčně, ke kterým přidal požadavek o dalších 500 franků jako výlohy na cestu, propočty tedy dovozovaly zaměstnat Legera na jeden a půl roku. Leger byl z této nabídky zjevně velmi potěšený, obratem sděluje v dopise Pinkasovi svou novou redakční politiku:

*„Časopis bude mít internacionálnější obsah a prostor poskytne především intelektuálnímu rozvoji slovanských národů.“*⁵⁹

Leger dorazil do Prahy 30. března 1871 a setrval zde až do prosince. V době jeho příjezdu probíhalo české jednání s Vídní, jež se týkalo českého vyrovnání v rámci Předlitavska. Tento neúspěšný pokus posílil v českojazyčném prostředí

---

⁵⁷ *Ibid*, s. 103

⁵⁸ Dopis Pinkasovi z 22. 3. 1870 in REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 116

⁵⁹ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 138

pocit, že se českému národu v habsburské monarchii záměrně přisuzuje podřadná role.⁶⁰

Leger se v redakci *Correspondance slave* podílel ještě na další činnosti. Jelikož tehdy v Praze nebyl francouzský konzulát, lidé posílali uprchlé zajatce z prusko-francouzské války právě sem. Veškerá svědectví přitom dokládají, že se zde uprchlíkům v jejich těžké situaci dostalo ochotné pomoci. To také Leger komentuje ve svých *Souvenirs*: „*Slzy se mi derou do očí, když si vzpomenu, jakou láskou a péčí byli naši vojáci zahrnuti.*“⁶¹

Ve dnech 24. září 1870 - 18. března 1871 uspořádala redakce časopisu sbírku na pomoc francouzským zajatcům, podařilo se jí přitom vybrat celkem 1757 zlatých, což nebyla nijak vysoká částka ani v rámci Evropy, ani v prostředí Rakousko-Uherska, velice zajímavé ale na této skutečnosti bylo to, že se celá suma poskládala z velkého množství drobných částek od prostých lidí. Po uzavření předběžných mírových jednání (26. února) se zajatí vojáci mohli vrátit na vlastní náklady zpátky domů.⁶²

Je také třeba zmínit, že Louis Leger byl rovněž akcionářem *Revue moderne*, nad kterým se snažil získat kontrolu, jednalo se mu přitom zejména o to, aby vytvořil liberálnější *Revue des deux mondes slaves*.

Dalšími zásadními novinami této doby byly mladočeské *Národní listy*.⁶³ V Ottově slovníku naučném se lze dočíst: „*Za nastalé války německo-francouzské J. Grégr s listem svým horlivě stál při straně poražené Francie.*“⁶⁴ Redakce *Národních listů* tedy velmi zřetelně dávala hlavní prostor informacím, které přicházely z Francie, taktéž na většinu událostí nahlížela francouzským očima. *Národní listy* dávaly najevo svou nelibost nad německým, případně

---

⁶⁰ BĚLINA, P. KAŠE, J. KUČERA, J. P., *op.cit.*, s. 327

⁶¹ JIRÁSEK, A., *op.cit.*, s. 345, 346 in Reznikow, S., *op.cit.*, s. 116

⁶² REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 116

⁶³ *Národní listy* založil a vlastnil Julius Grégr, bratr Edvarda Grégra, jedné z vůdčích osobností strany *mladočechů*. BĚLINA, P. KAŠE, J. KUČERA, J. P., *op.cit.*, s. 264

⁶⁴ *Ibid*, s. 117

německorakouským tiskem, přičemž běžně zpochybňovaly informace, které z těchto zdrojů pocházely.⁶⁵

František Palacký publikoval v deníku *Národ* množství článků s titulem *Idea státu rakouského*, ze kterých brzy vznikla stejnojmenná brožura. Palacký ve svých textech upozorňoval na hrozbu jiného než federativního uspořádání Rakouska. Budoucnost Čechů přitom hodnotil optimisticky svým vyjádřením: „Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm.“⁶⁶

Významnou roli hrál také francouzský kulturní měsíčník *Revue des Deux mondes*, zejména články Saint-René Taillandiera⁶⁷, který zde publikoval v letech 1843-1869. Byl přitom bedlivým pozorovatelem nejen francouzské, ale též německé a středoevropské literární scény, a tak jeho rubriky otevíraly kultivované francouzské veřejnosti pohled i na český národ.⁶⁸

O něco později poskytují některé francouzské revue určitý prostor i českému umění, zejména literatuře. Kupříkladu *Mercure de France*, kde pravidelně publikoval své články William Ritter.⁶⁹ Ritter se ve svých kritikách nezabývá pouze českými literárními díly, ale rovněž slovenskými autory, hudbou a malířstvím.⁷⁰ Od roku 1897 se zde pak objevovala rubrika *Lettres tchèques*, kterou vedl Jean

---

⁶⁵ *Ibid*, 117

⁶⁶ BĚLINA, P. KAŠE, J. KUČERA, J. P., *op.cit.*, s. 264

⁶⁷ Saint-René Taillandier (1817-1879) byl francouzský germanista, literární historik a politik.

⁶⁸ LISTÍKOVÁ, R. „L’image des slaves sous la plume de Louis Leger, fondateur de la slavistique française.“ in LIS, J., TOMASZKIEWICZ, T. *Francophonie et interculturalité*. Łask: Oficyna Wydawnicza Leksem, 2008, s. 247

⁶⁹ Malíř, hudební a výtvarný historik, literát, umělecký a literární kritik; podporovatel česko-francouzských a slovensko-francouzských vztahů, velký propagátor českého umění.

⁷⁰ LISTÍKOVÁ, R. *William Ritter – homme de lettres et critique littéraire (ses grilles de lecture et ses critiques de la littérature tchèque.)* Dostupné z: http://www.circe.paris-sorbonne.fr/IMG/pdf/04._renata_listikova.pdf

Otokar⁷¹, tato rubrika měla prezentovat aktuální českou literární scénu. V březnu 1900 zde Hanuš Jelínek otiskl rozsáhlou studii na téma, jež bylo skutečně úzce vymezené: *La poésie moderne tchèque*. Studie pojednávala výhradně o Macharovi, Sovovi a Březinovi.⁷²

1.2 Situace ve Francii

Vlivem Josefa Václava Friče a *Česko-moravské besedy*, prvního spolku, který v Paříži roku 1862 Frič založil, vznikalo mezi Paříží a Prahou přirozené propojení, které od roku 1863 vedlo k rozmachu vztahů mezi oběma zeměmi. Právě Frič dopomohl tomu, aby se do Paříže mohlo vydat mnoho osob, z nichž lze jmenovat například Jana Nerudu, jehož pobyt v Paříži od 11. května do 13. června 1863 přinesl své ovoce v podobě *Pařížských obrázků* - první ódy na Paříž, dílo prodchnuté revolučním duchem a sepsané českým frankofilem. Jan Neruda zde také pro českou literaturu objevuje Julesa Verna.⁷³ Neruda měl již ve svém mládí k Francii osobní vztah, neboť jeho matka pracovala ve službách vévody de Guiche jako hospodyně, později pak přešla do domácnosti geologa Joachima Berranda, k němuž cítil Neruda obdiv. Jan Neruda byl opravdovým nadšencem pro francouzské divadlo, a tak českou literaturu obohatil o styl, který je možné nazvat francouzským. Díky Fričovi podnikl cestu do Paříže, jejíž oficiálním důvodem bylo studium výtvarného umění, avšak skutečným důvodem cesty bylo Polsko – Neruda s Fričem zde hojně navštěvovali polské emigranty. Po návratu z Paříže se Neruda zapojil do činnosti česko-polské sítě, která pomáhala polským povstalcům.⁷⁴

V roce 1866 Prusko ještě nebylo pro Evropu hrozbou, naopak bylo vnímáno jako stát, který je moderní, na rozdíl od absolutistického, klerikálního a zastaralého

---

⁷¹ Jean Otokar byl pseudonym A. Bačkovského a od roku 1900 H. Jelínka
http://www.inalco.fr/sites/default/files/asset/document/2014_11_21-22.progr_colloque.mercure_inalco.pdf

⁷² SERVANTOVÁ, C. *op.cit.*, s. 57

⁷³ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 91

⁷⁴ *Ibid*, s. 90-91

Rakouska.⁷⁵ Není tedy nijak překvapivé, že se v této době stavěla většina francouzského tisku na stranu právě proti Rakousku, český národ byl přitom vnímán jako jeho součást. V roce 1870 však Otto von Bismarck, pruský velvyslanec ve frankfurtském sněmu, vyprovokoval válku proti Francii. Francie neměla žádné spojence a válka pro ni byla pohromou. Útok byl zahájen na začátku srpna Pruskem a jeho německými spojenci přes Alsasko a Lotrinsko. Během útoku byla obklíčena část francouzské armády u města Metz, následně, 1. září, byla obklíčena další armáda, a to včetně Napoleona III., u Sedanu. Již další den se císař vzdal, a tak došlo 4. září k vyhlášení Třetí francouzské republiky zbytkem republikánských poslanců ve Francii.⁷⁶

Po roce 1870 tak došlo ke změně hodnocení Pruska a Rakouska v očích Francie. Postoj k Rakousku se začal vylepšovat, naopak Prusko vyvolávalo v okolních zemích obavy, a tak rostla možnost rakousko-francouzského spojení. Tento zvyšující se zájem o Rakousko ze strany Francie, založený na možnosti francouzsko-rakouského spojení proti pruské hrozbě, dodal českému národu naději na to, že by u Francouzů mohli probudit zájem o českou otázku.

Tak lze konstatovat, že ve druhé polovině 19. století dochází ve Francii k postupnému, avšak stále ještě nedostatečnému chápání české otázky. Pro Francouze byly Čechy i nadále vzdálenou zemí, o níž toho příliš nevěděli, někteří si sotva uvědomovali její existenci, představa o životě českého národa byla spíše vágní, potřebovala tedy získat jasné obrysy. Až do konce 19. století byla ještě česká literatura chápána nesamostatně, v rámci různých a měnících se celků.⁷⁷

„Češi se ocitli v centru pozornosti právě díky tomu, že Francie se více než Německa obávala „Velkoněmecka.“ (...) Francie sleduje rozvoj nového Německa s příliš živým zájmem, než aby mohla přehlížet vedlejší národnosti, které se proti takovému vývoji staví,“⁷⁸ píše Leger.

---

⁷⁵ *Ibid*, s. 97

⁷⁶ RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2011. s. 194-195

⁷⁷ SERVANTOVÁ, C. *op.cit.*, s. 52

⁷⁸ In: REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 216

Podle J. P. Namonta byli umělci jen úzkou vrstvou mezi Čechy a Slováky, kteří od poloviny devatenáctého století odcházeli do Francie, mnohem početnější je vrstva dělníků, například krejčích, ševců, uměleckých truhlářů či zahradníků. Žili přitom po celé Francii, nejčastěji však v Paříži a na jejím předměstí, ve volném čase si pak připomínali své středoevropské kořeny, a to spolkovou činností, ať už se jednalo o tělovýchovný spolek *Sokol* anebo o spolek *Rovnost*, který prosazoval myšlenky demokracie a socialismu mezi dělníky a lidmi skromných sociálních poměrů. Zakládaly se však i další spolky, například divadelní či spolky cyklistů, případně se naši krajané pouze setkávali, aby si společně četli zprávy z domova. Vznikla tzv. *Československá kolonie* Čechoslováků žijících ve Francii, jejíž členové se dobrovolně začali hlásit do francouzské armády. Kolonie vznikla spojením spolků *Sokol de Paris* a *Rovnost*. Jejím prvním velkým cílem bylo získat a vyslat dobrovolníky do francouzské armády, aby bojovali proti Rakousku-Uhersku za samostatné Československo.⁷⁹

Češi v Paříži ve druhé polovině devatenáctého století byli především svobodní mladí muži, často živnostníci z Prahy či z Vídně, kteří přišli do Paříže na rok či dva, aby se vyučili, s tím že se poté opět vrátí domů. Navzájem je spojovala jejich česká národnost, nikoli postavení emigranta. Někteří z nich se usazují ve Francii natrvalo poté, co získali obchod či dílnu. Je jich však málo a navzájem se neznají.⁸⁰

Po již zmíněné *Česko-moravské besedě* byl druhým důležitým spolkem *Sokol de Paris*, který byl založen v roce 1892. Pařížský *Sokol* měl jasnou politickou agendu, chtěl prohloubit česko-francouzské vztahy, takže navázal dobré vztahy s pařížskými komunálními politiky. Sokolům přispívali mimo jiné i Jan Neruda nebo Louis Leger. Část těchto příspěvků pak šla i na propagandu samostatného Československa, které se mělo v rámci Rakouska - Uherska více emancipovat.⁸¹

---

⁷⁹ Kolonie vznikla v roce 1914. Po 1. světové válce se k ní přidávaly další československé spolky, kterých bylo v jednu dobu až 50.

⁸⁰ J. P. Namont, rozhovor. http://www.rozhlas.cz/plus/historie/_zprava/ceskoslovenska-kolonie-ve-francii-sehrala-dulezitou-rolu-v-nasich-modernich-dejinach--1429121

⁸¹ *Ibid*

Závěrem této úvodní části, věnující se historickému kontextu, v němž docházelo k postupnému sblížení Francie a Čech, poznamenejme, že zde svou významnou roli sehrála právě slavistika. Ta, ač s potížemi, dobývá své místo ve Francii přibližně od roku 1840. Je zde tedy novou vědou, jež se prosazuje právě v období, kterým se v této práci zabýváme. Postupem času získávala slavistická studia ve Francii určité zvláštní tribuny, jako například *Collège de France*, kde, jakožto profesor slovanských jazyků a slovanské literatury, přednášel od třicátých let polský spisovatel Adam Mickiewicz a následně, v šedesátých letech, Alexandre Chodźko. Jak již víme, byli to právě slovanští emigranti, zejména Poláci, kdo se v první polovině 19. století výrazně zasloužil o zvyšování slavistické informovanosti ve Francii. Jak vyplývá z výše naznačeného, Francie postupně pochopila výhody plynoucí z jejího spojení se slovanskými národy. Toto uvědomění přišlo jako důsledek prusko-francouzské války z let 1870-1871, kdy tato země výrazně pocítila své osamocení. Potřeba společných kontaktů i vzájemné podpory však existovala oboustranně, proto se také slovanské země pokoušely dostat do povědomí Francie. Je nutné dodat, že slavistická studia nikdy nebyla uzavřenou vědou, kterou by zkoumali vědci ve svých kabinetech. Slavistika byla naopak již od svého počátku ovlivněna zájmy politickými, strategickými, ekonomickými či vojenskými.

2 Život Louise Legera

Louis Leger se narodil 13. ledna 1843 v Toulouse. Jeho otec Henri Leger byl profesorem historie na Collège Royal de Toulouse. Již od dětství se Leger ve škole projevoval jako nadaný žák, vše nasvědčuje tomu, že byl velmi jazykově talentovaný. Už na gymnáziu se učil vedle povinné angličtiny také německy, italsky a španělsky.

Sám se k tomu ve svých *Souvenirs* vyjadřuje v tom smyslu, že ho ke studiu cizích jazyků i literatur vždy vedlo vlastní velké nadšení.

«J'ai toujours eu un goût passionné pour l'étude des langues et des littératures étrangères. Dès l'âge de quinze ans, perdu dans un petit lycée de province, en dehors de l'anglais obligatoire j'apprenais l'allemand, l'italien,

l'espagnol. Ma plus haute ambition était de devenir un jour professeur de littératures étrangères dans quelque faculté.»⁸²

Z jeho spisů je zřejmé, alespoň pokud jde o němčinu, že ji bez problémů ovládal. Později začal studovat polštinu, ke které záhy přidal také ruštinu.

Leger podlehl módní polské vlně již v mládí, bylo mu tehdy dvacet let, když v roce 1863 zanechal studia práv ve prospěch studia slovanských jazyků a stal se žákem Aleksandera Chodźka na Collège de France. Chodźko pak seznámil Legera s českým emigrantem Josefem Václavem Fričem, díky kterému se Leger později, v roce 1864, dostal poprvé do Prahy. Od té doby mluvil i psal česky. O tom se však zmíníme ještě podrobněji. V roce 1867 prošel Leger Chorvatskem a částí Srbska, a tak znal už i srbochorvatštinu. Množství jazyků, které ovládal, bylo tedy nezanedbatelné a svědčí o jeho jazykovém nadání, které popisuje ve výše uvedené citaci. Jeho znalosti mu rovněž později dovolí splnit si svou „nejvyšší ambici“ a stát se profesorem cizích jazyků a literatur na fakultě, když se stal profesorem slovanských jazyků a literatury na Collège de France, a to v letech 1885–1923.⁸³

Leger byl nejen odborníkem na slovanskou problematiku, ale rovněž hlavní postavou čechofilské lobby ve Francii. Díky množství funkcí, které zastával, ať už se jednalo o publicistickou činnost, výuku na *Collège de France*, členství v *Institut de France* či ve správní radě *Alliance française*⁸⁴, udržoval četné styky s univerzitními a politickými kruhy ve Francii i ve slovanských zemích.

O Legerovi je mimo jiné také dobře známo, že si potrpěl na pocty, zúčastňoval se téměř všech francouzsko-českých vystoupení a v Čechách byl až do roku 1914 nesporně nejoslavovanějším Francouzem.⁸⁵

S nápadem založit *Alliance française* v Praze přišel právě Louis Leger a tato myšlenka zde byla s nadšením přivítána. Pinkas u příležitosti 10. výročí existence

---

⁸² LEGER, L. *Souvenirs d'un slavophile*. Paris: Librairie Hachette, 1905. s. 2

⁸³ Tato katedra zde byla zřízena roku 1840 pro Adama Mickiewicze.

⁸⁴ Členem Institutu byl v letech 1888- 1914.

⁸⁵ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 221

pobočky prohlásil: „Správní rada *Alliance française* jmenovala mne roku 1886 svým delegátem z podnětu upřímného přítele naší české vlasti, p. Louise Legera.“⁸⁶

V roce 1872 odjel Leger z pověření francouzské vlády, jmenovitě ministra Julese Simona, do Ruska, což jej v budoucnu výrazně ovlivnilo. Slavofil odjíždí 25. května 1872, „*aby si všímal všech stránek politických a sociálních, které by mohly zajímat státní departement*“, měl se konkrétně zabývat stavem zdejších slovanských historických a archeologických studií. Je třeba říci, že byl na cestu dobře připraven, neboť byl vybaven 5000 franky od ministerstva školství, náboženství a umění, diplomatickým pasem a Rémusatovým pověřením „*sledovat veškeré zajímavé politické a společenské dění*.“⁸⁷ Leger své postřehy po návratu shrnul do zvláštní zprávy.⁸⁸

Do roku 1872 vydal Leger již několik knih. Obvykle svou publikační činnost soustředil na komentáře aktuálního politického dění slovanských národů, vedle toho psal také mnohé odborné práce, které se často zabývaly hlavně počátkem slovanských dějin. Věnoval se přitom i otázce slovanské mytologie a folklóru, která v této době slavistu velmi přitahovala. Ke zmíněné mytologii se pak postupem času opakovaně navracel, byl přitom výrazně ovlivněn teoriemi Jana Ignáce Hanuše a Hankovými falzy, kterým se také dosti věnuje ve své korespondenci s českými osobnostmi. Legerovo podání slovanské mytologie v úvodu jeho spisu o Cyrilu a Metodějovi se stalo zdrojem informací pro západní autory.⁸⁹ Ačkoliv byl Legerův obraz slovanské mytologie zkreslen vlivem *Rukopisů*, lze spatřovat míru jeho autentičnosti alespoň ve shodě s výklady soudobých českých autorů.

Přestože ve svém díle Leger zastával pozice panslavismu, soustavně se zabýval i českými tématy. Důležité je však nejprve zmínit Legerovo studium ruštiny, k němuž ho přivedla vlastní snaha o nezaujatost, která pramenila z nesmiřitelnosti některých polských emigrantů. Zajímal se tedy i o názor druhé strany, který by ho ve výsledku přivedl k vlastnímu objektivnímu stanovisku

---

⁸⁶ *Ibid*

⁸⁷ *Ibid*, s. 142

⁸⁸ LEGER, L. *Souvenirs d'un slavophile*.

⁸⁹ Hrabová, L. http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/HIST27/Historica27_04.pdf s. 34

k tomuto konfliktu. Je samozřejmě důležité, že jeho cestě do Ruska předcházely čtyři cesty do Čech a jedna na Balkán, neboť díky tomu v Češích a Rusech viděl dva póly slovanského světa.⁹⁰

Podnět ke slovanským studiím, tedy ke vzájemnému poznávání jazyka a kultury slovanských národů, vzešel z Čech v době, kdy ruští učenci nevěnovali existenci slovanských národů pozornost. Leger si byl dobře vědom toho, že v době, kdy se v Rusku začali zabývat neruskými Slovy, byli vedeni svým zájmem o přijetí pravoslaví na českém území, což bylo ze strany Palackého rázně zamítnuto. Jak Leger zdůrazňuje, až v roce 1839 byly na třech ruských vysokých školách založeny katedry slovanských dialektů. Dokonce ještě mnohem později, v sedmdesátých letech, vytýkal Leger Rusům, že informace o neruských Slovanech čerpají z německé literatury a užívají německé názvy.⁹¹

Leger si také uvědomoval fakt, že se polské národní úmysly, které jsou jasně orientovány na znovuoobnovení polského státu, nemohou dobře shodovat se záměry slovanských národů, jež jsou pod vlivem Rakousko-Uherské monarchie. Legerovo snažení však mělo jiný účel, kterým bylo v letech 1870-1918 sjednocení slovanských národů proti rozpínavosti německého císařství.

Pokud se zabýváme Legerovým dílem, zaujme nás především jeho široká znalost zkoumané problematiky a množství pramenů, ze kterých čerpá. Například ve studiích, kde se Leger zabýval ranými dějinami, jako je třeba jeho ještě studentská práce o Cyrilu a Metodějovi, překvapuje množstvím využitých zdrojů i opravdu hlubokou znalostí literatury, o které se jeho spis opírá. Rovněž Legerova prezentace české politické situace té doby je velmi výstižná, a to zejména v úrovni velmi věrného vykreslení většinového postoje v české společnosti. Legerova role tedy spočívala především v tom, že získával informace, které následně zprostředkoval dále skrze svá odborná díla či články.

---

⁹⁰ *Ibid*, s. 35

⁹¹ *Ibid*, s. 35

Louis Leger disponoval četnými kontakty s univerzitním prostředím a francouzskými a slavistickými politiky, díky kterým právě získával zdroje potřebné pro publikační činnost.

Nakonec dodejme, že se Leger účastnil téměř všech francouzsko-českých veřejných projevů před rokem 1914. V roce 1905 se angažoval ve snaze zamezit uzavření Francouzského konzulátu v Praze. Tento francouzský spisovatel a slavista zemřel 30. dubna 1923 v Paříži.

2.1 Legerovo slavofilství

Zabýváme-li se francouzsko-českými kulturními a politickými vztahy, nelze v tomto smyslu opomenout význam polského prostřednictví, který je pro toto sblížení podstatný. Jak jsme již naznačili, dvacetiletého Legera přivedla ke slavistice právě jeho účast na polonofilských akcích.

Ve svých *Souvenirs* vzpomíná na polské povstání proti Rusku, které vypuklo v roce 1863 a setkal se se vřelými sympatiemi:

«L'insurrection de la Pologne contre la Russie avait éclaté au mois de janvier 1863; elle avait rencontré de chaleureuses sympathies dans le monde officiel, dans la presse, dans la jeunesse des écoles. L'étudiant est volontiers du côté des opprimés et des révolutionnaires. Je m'associai à ce généreux mouvement, mais, plus curieux que beaucoup de mes compatriotes, je voulus savoir quel était l'objet de mon enthousiasme, connaître les causes de cette révolution qui faisait couler tant de sang sur les champs de bataille, tant de flots d'éloquence dans les chambres, tant de flots d'encre dans la presse, étudier les rapports historiques de la Pologne et de la Russie. Les articles des journaux et des revues, les brochures que chaque jour faisait éclore ne m'apprenaient pas grande chose. Je sentais que tout cela manquait de base scientifique.»⁹²

Leger se účastnil manifestací, ale na rozdíl od ostatních ho zajímaly skutečné příčiny tohoto velkého revolučního dění, chtěl studovat historické vztahy

---

⁹² LEGER, L. *Souvenirs*. s. 6

Polska a Ruska. Články v novinách mu však k této situaci nepřinesly mnoho nového, a tak pocíťoval, že to vše postrádá vědecký základ.

Postupně se tedy Leger seznamoval se slovanskými kulturami, v čemž viděl možnou cestu, jak proniknout do problematiky vztahu Polska s Ruskem. Stýkal se proto zejména s polskými a ruskými kruhy, které byly v Paříži také početně výrazně zastoupeny. Co se týče Čechů, ti nebyli mezi slovanskými emigranty téměř vůbec. V roce 1864 však přece jen Leger poznal během studií v Collège de France J. V. Friče, jenž, jak píše Leger, představoval „sám celou českou emigraci“.

«En 1864, je vis un jour entrer dans la petite salle du Collège de France un Tchèque qui a exercé quelque influence sur ma carrière. C'était un poète appelé Joseph Fricz. (...) Il me rendit de sérieux services en m'aidant à apprendre la langue tchèque, en appelant mon attention sur l'histoire et les luttes politiques de son pays. Il m'inspira un ardent désir de le visiter.»⁹³

Josef Václav Frič pomohl Legerovi naučit se česky a vzbudil též jeho zájem o historii a politické boje českého národa. Ještě ve stejném roce Leger odjel na studijní pobyt do Prahy, kde se setkal výhradně s mladočechy – Fričovou rodinou, Podlipskými nebo Karlem Sladkovským. Do Prahy se pak opět vrátil roku 1866. Právě Legerův pobyt v Čechách ho přivedl k myšlence seznámit Francouze s českým národem.

Setkání Friče s Legerem se zároveň odehrálo v zásadním okamžiku, neboť v aktuálním stavu rostoucího německo-francouzského antagonismu se ve Francii stále častěji řešila otázka možného politického spojení s Rakouskem, a jakožto možný spojenec se nabízela i česká strana. A přestože tento fakt nevedl k žádnému politickému postupu ze strany Francie, podstatně ovlivnil růst nového zájmu o Čechy jako o součást negermánského Rakouska.⁹⁴

Tuto situaci vystihuje předmluva Legerovy a Fričovy *La Bohême historique, pittoresque et littéraire* z roku 1867:

---

⁹³ LEGER, L. *Souvenirs*. s. 27

⁹⁴ SERVANTOVÁ, C. *op.cit.*, s. 54

„Mezi vážnými komplikacemi, které se chystají, není lhostejno znát nebo neznat zemi, která se ocitá v samém strategickém a morálním středu Evropy, která je vystupující pevností Slovanů proti Německu.“⁹⁵

V roce 1864 se vrátil jedenadvacetiletý Leger z Prahy. Postřehl tam při svém pobytu určité sympatie, především politické, projevované francouzskému národu, což ho přivedlo k závěru, že je téměř jeho povinností, aby seznámil Francouze s výsledkem svých pozorování v Čechách, a osvětlil jim tak situaci této země. Brzy po svém návratu do Paříže pak odevzdal do tisku brožuru *L'Etat autrichien (Rakouský stát, 1866)*, která byla počátkem jeho dějin Rakousko-Uherska, které vyšly v roce 1878.

Leger ve svých *Souvenirs* zmiňuje, že také nedlouho poté napsal dvě díla o Čechách: prvním z nich je čistě literární dílo *Chants héroïques et chansons populaires des Slaves de Bohême*⁹⁶, jehož název je příznačný pro situaci ve Francii a Leger se k němu později vrací⁹⁷, když zdůvodňuje, že v době, kdy dílo napsal, bylo pro francouzské čtenáře srozumitelnější zahrnout do titulu knihy „Slovany z Čech“ nežli „Čechy“, neboť kdyby užil slova „Češi“, zřejmě by byl Francouzi pro jejich neznalost českého národa nepochopen:

„Il y a bientôt un demi-siècle que j'ai commencé à travailler et à lutter pour votre nation. Dans ces temps lointains, elle était tellement ignorée chez nous que je n'ai pas osé faire figurer son nom sur le titre de mon premier livre. J'ai dit les Slaves de Bohême. Si j'avais dit les Tchèques on ne m'aurait pas compris.“⁹⁸

Druhé dílo, jež Leger napsal brzy po návratu z Prahy, jsme již zmiňovali výše, jedná se o *La Bohême historique, pittoresque et littéraire*, na kterém se podílel společně s Josefem Václavem Fričem a dalšími publicisty.

---

⁹⁵ *Ibid*

⁹⁶ *Hrdinské a lidové zpěvy Slovanů z Čech, 1866*

⁹⁷ LISTÍKOVÁ, R. „L'image des slaves sous la plume de Louis Leger, fondateur de la slavistique française.“ in LIS, J., TOMASZKIEWICZ, T. *Francophonie et interculturalité*. Łask: Oficyna Wydawnicza Leksem, 2008, s. 251

⁹⁸ *Ibid, cit.dílo: La renaissance tchèque au XIXe siècle*. Paris: Félix Alcan, 1911. In LISTÍKOVÁ, R., *op.cit.*, s. 251

Nelze přehlédnout fakt, že Louis Leger a J. V. Frič spolu v začátcích jejich přátelství tvořili jakousi základnu pro propagandu české otázky ve Francii, kterou završili právě tímto společným dílem.⁹⁹

La Bohême historique, pittoresque et littéraire bylo dílem kolektivním, podíleli se něm vedle zmíněných hlavních spoluautorů ještě další autoři, z českých se jednalo například o Sabinu, Podlipskou či Kappera, z francouzských autorů lze zmínit Adolphe Renaux nebo Massieu de Clerval, z Poláků se pak na díle svým autorstvím podíleli Brzozowski a Mieroslowski. Toto moderní historické a literární dílo s četnými ilustracemi bylo psáno francouzsky. Na stránkách *Národních listů* knihu zdarma inzeroval Julius Grégr, a tak se podařilo, že navzdory vysoké ceně, která činila 10 franků za výtisk, sehnal v Čechách 400 předplatitelů. Leger na tuto situaci vzpomíná ve svých *Souvenirs*, kdy se zabývá podmínkami zprostředkování díla českému národu:

*„Pour assurer la publication de notre volume, nous avons demandé à la Bohême des souscripteurs à un prix relativement élevé pour un pays dont les conditions économiques étaient beaucoup moins prospères qu’elles ne le sont aujourd’hui (dix francs, soit environ cinq florins d’Autriche.“*¹⁰⁰

Knihy se v Rakousku-Uhersku ocitla na indexu, neboť se vyjádřila o panovníkovi Ferdinandu V. jako o člověku „slabého těla i ducha“, což znamenalo urážku majestátu.

„Quand nous eûmes expédié en Bohême quatre cents exemplaires, le gouvernement s’avisait que l’ouvrage pouvait être dangereux. Il le fit poursuivre, condamner et interdire dans tout l’empire. Les raisons par lesquelles on justifiait ces mesures feraient actuellement sourire le plus loyal serviteur de l’empereur François-Joseph. Pour avoir écrit, par exemple, que

---

⁹⁹ Na toto dílo brzy navazovaly spisy historika Ernesta Denise. Začalo tak období francouzských historiků českých zemí. SERVANTOVÁ, C., *op.cit.*, s. 53

¹⁰⁰ LEGER, L. *Souvenirs*. s. 32

l'empereur Ferdinand V, dit le Bienfaisant, était faible de corps et d'esprit, nous étions taxés de lèse-majesté. ¹⁰¹

I tak kniha mezi lidmi kolovala, ti, kteří se vraceli z pařížské Světové výstavy, si ji z této cesty propašovali ve svých zavazadlech. Vznik této knihy byl počinem, který dokázal, že francouzsko-české sbližování je možné.¹⁰² Leger věřil, že tato kniha byla pro francouzské čtenáře přínosná, o tom se však zmíníme ještě později.

Leger se však svými spisy pokoušel objasnit nejen historickou situaci Čechů, ale též samotného českého jazyka, o kterém ve Francii panovaly zřejmě velmi nekonkrétní představy. Je tedy evidentní, že považuje za důležité seznámit Francouze se situací českého jazyka a jeho rozsahem:

„La langue tchèque ou bohême est parlée par sept ou huit millions d'âmes dans la Bohême, la Moravie, la Silésie, la Slovaquie : elle se subdivise en plusieurs dialectes qui, en général (sauf chez les Slovaques), reconnaissent l'idiome de Prague comme langue littéraire. Le bohême appartient à la grande famille des langues slaves, qui comprend le russe, le polonais, le serbe. Il n'a aucun trait de commun avec l'allemand, ainsi qu'on est parfois tenté de le croire chez nous. Est-il besoin de dire qu'il n'a rien non plus de commun avec la langue des Tsiganes ou Zingaris, que nous appelons improprement bohêmes ! Un Russe de Moscou, un Polonais de Varsovie pourront, avec un peu de patience, se faire comprendre du peuple de Prague ou d'Olmütz, mais il n'en serait pas de même pour un Autrichien de Vienne. C'est avec le polonais que le bohême a le plus d'affinités; il est à croire que ces deux langues n'en formaient qu'une dans les temps primitifs. ¹⁰³

Leger zde zdůrazňuje, že čeština patří do velké skupiny slovanských jazyků, která čítá také ruštinu, polštinu nebo srbštinu, avšak s jazykem německým nemá žádné společné znaky. Doplňuje, že Rus nebo Polák se s Čechem při troše

---

¹⁰¹ *Ibid*, s. 32

¹⁰² REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 289

¹⁰³ FRÍČ, J. V., LEGER, L. P., *op.cit.*, s. 223

trpělivosti dorozumí, nikoli však Rakušan. Obecně je jeho vztah ke slovanským jazykům chápán jako velmi vřelý. Leger, jakožto velký slavofil ho vysvětluje například v díle *La Bohême historique, pittoresque et littéraire*. Jeho nadšení slovanskými jazyky je přitom zřetelné, můžeme postřehnout také jeho srovnání s jazyky germánskými, které považuje za méně příjemné na poslech.:

„Les langues slaves sont remarquables par leur douceur et par leur mélodie : elles sont plus agréables à l'oreille que l'idiome germanique, tout hérissé de gutturales.“¹⁰⁴

A právě tato libozvučnost, kterou Leger shledával u slovanských jazyků, byla jedním z činitelů, který ho podněcoval k prohlubování jeho zájmu o slovanský svět.

2.2 Legerův vztah k Čechám

Leger prezentuje svůj vztah k Čechům ve srovnání s Poláky a jejich národním utrpením, přičemž mu česká situace připadá mnohem snesitelnější než polská:

„J'ai beaucoup fréquenté Les Tchèques. J'ai rencontré chez eux moins de détraqués que chez les Polonais. Ils sont moins malheureux qu'eux, ils ont moins souffert, ou du moins leurs souffrance sont de plus ancienne date. Ils ont certes un grand amour-propre national.“¹⁰⁵

V Legerově objemné bibliografii zaujímá vedle různých pojednání, komentářů, spisů a přednášek z Collège de France významné postavení také iniciační práce zabývající se českými historickými a kulturními otázkami. Stojí za povšimnutí, že některé články a knihy, které tento slavofil napsal, obsahují první skutečně spolehlivé informace o české literatuře, ačkoliv jsou často spíše na jisté deskriptivní úrovni, neboť tato díla sloužila především ke zprostředkování obrazu českého národního života.

---

¹⁰⁴ FRIČ, J. V., LEGER, L. P. *La Bohême historique, pittoresque et littéraire*. Librairie Internationale: 1867. s. 224

¹⁰⁵ LEGER, L. *Souvenirs*. s. 194

V červenci 1864 přijíždí Leger do Čech a Praha ho ihned okouzlí natolik, že se sem během svého života ještě několikrát vrátí, aby zde strávil dlouhé pobyty.

«L'enquête que j'entrepris pendant quelques semaines de séjour à Prague me révéla vraiment ce monde slave dont je n'avais à Paris que la notion indistincte et confuse. Il me sembla que j'avais le devoir de communiquer à mes compatriotes le résultat de mes observations.»¹⁰⁶

Když byl v Čechách podruhé, aby se zde společně s Fričem domluvil na již zmíněném společném díle o české národní historii, setkal se s mnoha významnými osobnostmi, které ho ovlivnily. Jednalo se především o bratry Josefa Václava Friče, dále Grégra, Tonnera nebo Podlipskou. S mnohými z nich pak i nadále udržoval přátelství:

„Je me liais avec quelques-uns de combattants les plus intrépides de cette lutte nationale : avec les frères de Joseph Fricz, Antoine et Vacslav, savants aussi distingués qu'ardents patriotes : avec Jules Gregr, le rédacteur de la Gazette nationale (Národní listy) qui avait expié, par Dieu sait combien de mois de prison, les exploits de la vaillante plume ; avec E. Tonner, depuis directeur de l'académie commerciale ; ave cle feuilletoniste Neruda; ave cle romancier Sofie Podlipska, qui avait traduit en tchèque le Consuelo et qui me remit un exemplaire de cette traduction pour mon illustre compatriote.“¹⁰⁷

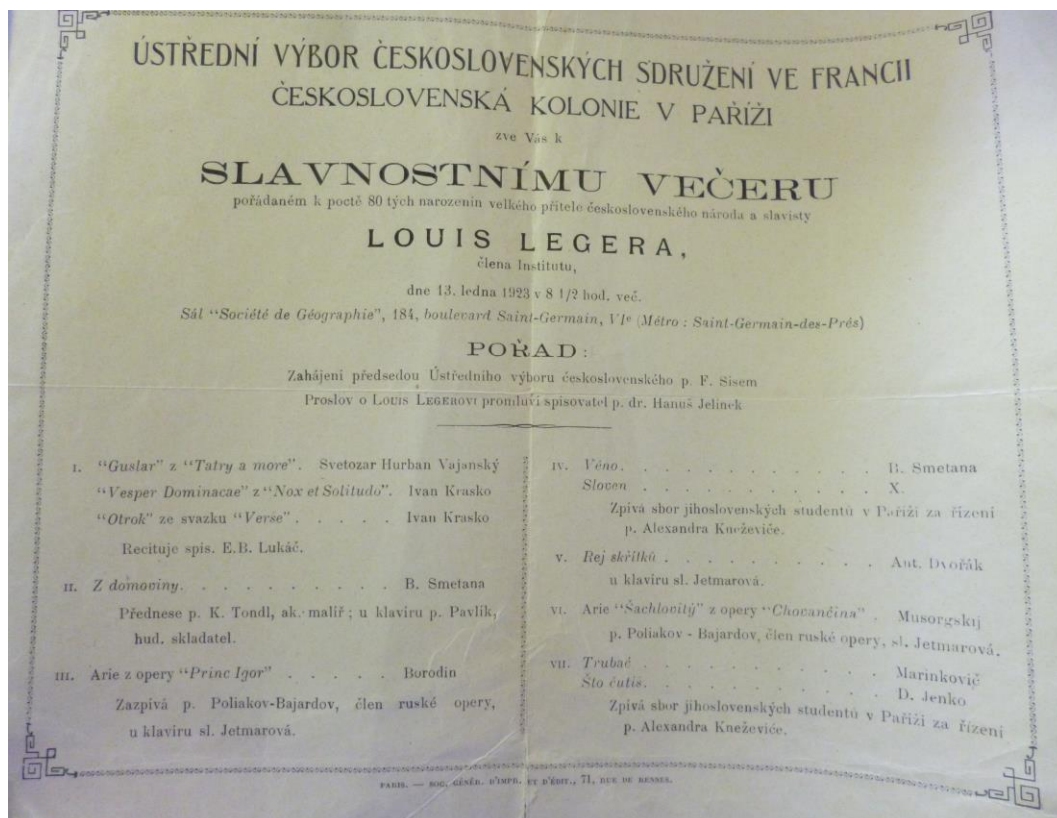
Jak jsme již dříve v textu poznamenali, Leger byl známý tím, že si potpěl na pocty a vyznamenání, kterých se mu také náležitě dostávalo, a to především ze strany Národní rady české, která svou aktivitu směrem k Francii většinou soustředila právě na vyznamenávání osobností za zásluhy o vzájemné vztahy. Český národ tak ocenil nejen Legera, ačkoliv tomu se dostalo pravděpodobně největšího počtu vyznamenání, ale též například Denise, Colomiese či Sansboeufa, a to obvykle formou příležitostných recepcí, darů a blahopřejných telegramů.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ LEGER, L. *Souvenirs*. s. 31

¹⁰⁷ *Ibid*, s. 29

¹⁰⁸ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 289 - 290

K počtě 80. narozenin uspořádala Československá kolonie v Paříži pro Louise Legera slavnostní večer s bohatým kulturním programem. Dokument je uchován v LAPNP ve fondu Hanuše Jelínka.

Leger se však skutečně velmi činil v české propagandě, o čemž svědčí i další jeho aktivity, například zorganizování sbírky na památník Jana Lucemburského poblíž města Crécy. Tento francouzský bohemista měl nejdříve v pařížské Akademii roku 1901 o Janovi Lucemburském přednášku. Prohlásil na ní tehdy:

„Tento král je snad jediný cizí panovník, který během dlouhých našich dějin dobrovolně obětoval svůj život pro Francii. Naše země povinna jest docela zvláštní vděčností tomuto dobrodružnému králi, jenž v návalu šlechtetné sílenosti věnoval našim otcům život, ač jim nikterak nebyl zavázán.“¹⁰⁹

Když se již zdálo, že dny upomínky na tuto dávnou bitvu u Kresčaku jsou sečteny, Leger setrval ve svých snahách a vyzval proto francouzskou veřejnost k uspořádání sbírky na důstojný památník českého panovníka, který prolil svou krev

¹⁰⁹ http://www.rozhlas.cz/toulky/vysila_praha/_zprava/236936

za jejich zemi. Ve sbírce se tehdy vybralo celkem 50 000 franků. Čtyři roky nato, dne 1. října 1905, byl tento památník, znovu osazený kříž, slavnostně odhalen.¹¹⁰ Tento památník zde stojí dodnes.

V korespondenci, kterou Hanuš Jelínek přijal od Louise Legeera, nalezneme také následující úryvek básně, jež byl zveřejněn v novinách. Báseň připomíná bitvu u Kresčaku a oslavuje přitom Jana Lucemburského.

LA CROIX DE BOHEME A CRECY

Extrait de l'indépendance luxembourgeoise de Samedi 14 juin 1902.

*„Cinq siècles ont passé, depuis que de Crécy
La plaine sombre vit le vieux roi de Bohême,
Par le sang qu'il versa pour ce sanglant baptême,
Faire dire à l'Histoire : «Un brave est mort icy ! »...*

Aussi, son souvenir ne périra jamais.

*-De la France il a fait sa seconde patrie
Et, pour elle, en héros, ayant donné sa vie,
Le baptême du sang l'a consacré Français !*

*Mais tout passe ici-bas et déjà l'on peut voir
Des injures du temps la trace ineffaçable,
Inscrite sur la Croix, ce Signe vénérable,
Qu'éleva notre Foi, source de tout Espoir.*

---

¹¹⁰Francie s ozvěnou domova. <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10169537773-francie-s-ozvenou-domova/208572231100005-z-pikardie-do-normandie/titulky>

*Fidèle à son honneur, la France a pris l'éveil
La Bohême, après elle, arrive la première ;
De votre Jean L'Aveugle elle a droit d'être fière! –
Au Luxembourg de suivre, en élan pareil*

*Nobles fils de l'Oesling, de la Plaine et de l'Our,
Unissez-vous à nous dans la reconnaissance,
Et, marchant sur les pas de vos frères de France,
Ah, donnez largement pour Jean de Luxembourg !¹¹¹*

Pohlednice ze slavnostního odhalení kříže z 1. října 1905. Dokument je uchován v památníku LAPNP, fond Hanuše Jelínka.

Poprvé byl Leger oceněn roku 1911. Rozhodnutí o jeho vyznamenání navrhl Podlipný, jelikož se tímto aktem pokoušel napravit nepříjemnost, kterou zapříčinila takzvaná „Morfillova aféra.“ Jednalo se o to, že v roce 1909 udělila česká univerzita první řadu titulů doctor honoris causa některým zahraničním vědcům. Z kruhu

---

¹¹¹ Výstřižek z novin této básně je uchován ve fondu Hanuše Jelínka (přijatá korespondence od Louise Legeera) v LAPNP, nepodařilo se blíže určit.

slavistů neslovanského původu, byl oceněn pouze jeden vědec, a to Angličan W. R. Morfill, který zde získal čestný doktorát. Na Legera se přitom pozapomnělo.

Leger si to vzal osobně a cítil se touto situací velmi dotčen, což ještě znásoboval fakt, že Ernest Denis, s nímž Leger nemohl nalézt společnou řeč, zde byl oceněn jako historik. Leger si dokonce otevřeně stěžoval, jelikož měl pocit, že toho pro Čechy od roku 1864 udělal skutečně dost. A tak Podlipný, aby tento problém vyřešil, dostal nápad, který spočíval v zaslání oficiálního poděkování českého národa Legerovi spolu s darem, obrazem českého malíře Engelmullera.

O události se také hodně psalo v tisku, což bylo důležité. Leger se později v jednom přání Podlipnému mimochodem zmínil, že brzy oslaví své sedmdesáté narozeniny, což Národní rada česká považovala za jasný impuls k jednání. Všechny spolupracující instituce 4. ledna vyzvala, aby na Legerovu adresu do Paříže odeslaly gratulace. Pokynu uposlechlo „47 českých okresů, 40 městských úřadů, 8 politických stran (s výjimkou sociální demokracie), 32 spolků a 20 významných osobností. Leger tak dostal minimálně 147 oficiálních dopisů, Pražská radnice vydala dopisy knižně ve vlastní brožuře.“¹¹²

Legerův postoj ke slovanským národům lze tedy zhodnotit jako velmi angažovaný. Slovanskému světu se aktivně věnoval téměř šedesát let svého života, během nichž sepsal přibližně padesát spisů pojednávajících o Slovanech, tedy i o Čechách. Významná byla v tomto smyslu rovněž Legerova všestrannost i zaujatost mnoha národy, poznával je, učil se jejich jazyky a zabýval se jejich aktuální situací, a to zejména politickou a kulturní. Legerovo úsilí vedlo k tomu, že se slovanská studia stala ve Francii vědním oborem.

---

¹¹² REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 290

3 Korespondence

Louis Leger udržoval kontakty se svými českými přáteli zejména díky vzájemné korespondenci. Z dochovaných dokumentů, které jsou uloženy v LAPNP, můžeme vyvodit, že velmi čilá korespondence probíhala zejména mezi Legerem, Palackým a Riegerem. Přijatá korespondence v Legerově fondu dále obsahuje i dopisy s jinými osobnostmi ze slovanského světa, stejně jako dopisy od francouzských přátel. Pro tuto práci je podstatná zejména oboustranná korespondence s osobnostmi českého národa, která ilustruje vzájemný vývoj vztahu mezi oběma zeměmi. Až na několik výjimek (např. Soběslav Pinkas) je přijatá korespondence od českých osobností v Legerově fondu napsána v českém jazyce. Leger na dopisy Čechům odepisoval ve svém rodném jazyce; Legerem odeslané dopisy, nacházející se ve fondech jeho českých korespondentů, jsou tedy psané ve francouzštině.

3.1 Korespondence přijatá Louisem Legerem

Dostupný fond Louise Legera čítá jeden karton, rozsah přijaté korespondence z české strany přitom není zanedbatelný. Nejpočetnější množství dopisů přijal Leger od Riegera a Palackého. Dopisovatelé využívali nejen poštovní služby, ale velmi často si své dopisy posílali přes třetí osobu, tedy někoho, kdo právě cestoval mezi Francií a Čechami a byl ochoten dopis předat.

Občasnou Legerovou dopisovatelkou byla Marie Červinková-Riegerová. Z dopisu¹¹³, který Legerovi zaslala, se dozvídáme o jeho aktivním zájmu o Slovanů, jež byl završen Legerovou tvorbou, věnující se této problematice. Z dopisu také vyplývá, že Legerovy snahy o českou propagandu byly reflektovány novinami.

„Milé potěšení způsobil mi Váš list co důkaz že v pilných a mnohých svých pracech nezapomínáte na vzdálené přátele své české. Z novin věděli jsme o Vaší cestě po Jihoslovensku. Byly také v listech našich některé feuilletony o pojednáních, které o Jihoslovanech vydáváte, těšíme se tedy velmi na spis Váš celý.“

---

¹¹³ Dopis z 21. dubna 1883, napsán v Malči. Uloženo ve fondu Leger Louis, LAPNP.

Červinková-Riegerová se dále vyjadřuje k povědomí, které panuje o českém národě ve Francii, přičemž zdůrazňuje Legerovu úlohu v této otázce.

„Vy máte skutečně v literatuře úlohu Kolumba, odkrývajícího krajanům svým v západní Evropě nové jim neznámé světy, které nejsou sice odděleny od nich Oceanem – zato však mořem jiným, které přeplavati nebývá méně těžké, mořem to domněnek, předsudků, neb neznalosti a zpráv čerpaných z úst našich nepřátel. Kéž by jen více plavců odhodlaných chtělo by se za Vámi vydati a sledovati Vás!“¹¹⁴

Ze slov Červinkové-Riegerové je evidentní, že nesouhlasí se způsobem, jakým jsou Češi ve Francii prezentováni, neboť pozoruje, jaký obraz a představy o Čechách v povědomí Francouzů existují. Důvodem tohoto zkresleného vnímání českého národa Francouzi je zčásti i německý či německorakouský tisk a jím poskytované informace. Červinková-Riegerová proto vyzdvihuje roli francouzského slavofila, v jehož moci je, podle jejího názoru, změnit tuto situaci tak, že se pokusí přispět k vylepšení názoru na český národ. Prostředkem by mu k tomu mělo být uvedení informací na pravou míru, čímž zbaví Francouze předsudků. Autorka dopisu neopomíná zmínit ani společné styčné body, mezi Čechy a Francií, které mohou oběma národům otevřít dveře na cestě ke vzájemnému sblížení:

„Píšete, že studium jazyků slovanských činí u Vás pokroky, kéž by to byl počátek častějších styků se světem slovanským, jenž chová pro Francii sympathie tak vřelé a tím opravdovější, ježto i antipathie nejedny jsou společné.“ Další zmínka svědčí také o vzájemné výměně prací a knih mezi dopisovateli: *„Odesílám Vám zároveň s tímto listem první díl řečí otcových, poslední, pátý sešit tohoto díla vyšel v těchto dnech.“*

Stejně jako Červinková-Riegerová se ve svém dopise zmiňuje o otci, tak i Rieger se o své dceři v korespondenci Louisi Legerovi často zmiňuje a poskytuje informace o její činnosti.

„Ve vydávání nebude se proto moci pokračovat rychle, ježto otec sám celý text prohlíží a opravuje a jest stále tak velice zaměstnán ve proudu

---

¹¹⁴ *Ibid*, uloženo ve fondu Leger Louis, LAPNP.

politického života, že jen krátká doba v létě je mu popřána k oddychnutí, kdy také k této práci nalézá chvílku volnou. Dr. Kalousek píše historické úvody velmi svědomitě a otec poznámky ty doplňuje a opravuje ze své paměti tak, že tam snad najde historik nejednu zprávu, která by jinak se byla ztratila a doufám, že snad i Vás, aspoň poněkud bude to zajímati, protože to podává též jakýsi obraz našeho národního života a hnutí politického.“

Z korespondence lze vyvodit, že Češi s Legerem uskutečňovali, bylo-li to v rámci možností proveditelné, co nejčastější osobní setkání. Jak píše Červinková-Riegerová:

„Doufám, že uvidíme Vás v Čechách na podzim, že nezapomenete na nás, až slaviti budeme otevření divadla a přijedete se přesvědčiti, jak mnohé poměry jsou změněny a také jak utěšený pokrok stal se u nás v nejednom ohledu!“

Eliška Krásnohorská dokazuje ve své korespondenci Legerovi, do jaké míry záleželo českým literátům na kladném přijetí jejich díla tímto francouzským slavofilem, když mu píše za Karolinu Světlou:

„Paní Světlá, zdrcena Katonskou Vaší rozhořčeností nad nemravnou její hrdinkou, ježto jste byl k tak ukrutné smrti odsoudil, přeje si smířiti poněkud hněv Váš i zasílá Vám za tou příčinou jinou práci svou¹¹⁵, kterouž ve své skromnosti nazývá sice nepatrnou, jejížto mravností nicméně doufá lépe Vás uspokojiti. K obhájení však své „společnice“, jež co prvorozené dítě ducha jejího zvláštní má pro ni význam, táže se Vás pouze, znáte-li sladší odměnu cnostné lásky a vyšší štěstí nade smrt za předmět milovaný? A taktéž zdá se jí, že nedosáhla lehkovážná Alma přec jen úplného štěstí po boku bledého ženicha, jenž zajisté vedle skvělé a krásné nevěsty v častém zadumání na ušlechtilou oběť vzpomínal. Odpusťte, že jen svým nedovedným perem vysvětlení to Vám tlumočím; paní Světlá nesprostivší se posud choroby své nemohla Vám je sama podati. Jejím tedy jménem žádám za šetrnost pro prvotinu pera jejího a prosím, abyste katastrofu v novelce oné neměnil, uznáte-li za hodno po francouzsku ji zpracovati; kritiku všech, byť i nejostřejší, má přítelkyně ráda přijme.“

---

¹¹⁵ Jedná se o novelu *Společnice*.

V závěru dopisu pak k Legerovi vznáší také vlastní žádost: „*Konečně i já připojuji skromničkou jinou práci svou a prosím, abyste ji za více nepovažoval než za pokus.*“

Lze pozorovat, že obě spisovatelky si velmi vážily Legerova názoru na jejich autorské počiny, které mu předkládaly s velkou skromností. V dopise reaguje Krásnohorská také na Legerovo přijetí účasti na fungování v ženském spolku.

„Jelikož jste projevil účastenství s ženským výrobním spolkem,¹¹⁶ odevzdáváme Vám při této příležitosti poslední výkazy jeho činnosti i s programem školním, račte se přesvědčiti, že bedna knih, jež laskavě zaslali hodláte, nalezne dosti vděčných čtenářek, neboť výrobní spolek čítá mnohé žákyně francouzského jazyka.“

Leger tedy pro ženský spolek zasílal knihy psané ve francouzském jazyce. Toto štědré přátelské gesto je rovněž vstřícným krokem ke vzájemnému sblížení kultur. Reznikow uvádí, že francouzské knihy byly v této době na českém území jen velmi zřídka k dostání. Několik jich měli pouze frankofilové a francouzské kroužky a kluby, jež byly od roku 1872 zakládány. Píše však také, že knihovny těchto asociací byly povětšinou dosti chudé, výjimku přitom tvořila jen pražská *knihovna Alliance française*, jež vlastnila v roce 1907 dva tisíce svazků. Veřejné knihovny, dokonce i pražské, postrádaly současnou francouzskou literaturu. Nové francouzské knihy šířili především francouzští lektoři, kteří si tyto knihy přivezli ze svých pobytů ve Francii a poté si je mezi sebou vzájemně půjčovali. Francouzská literatura, zejména soudobá, byla tedy na českém území velmi vítána.

Například F. X. Šalda vzpomíná na dobu po roce 1890:

„Žil jsem tehdy (...) v kroužku, jehož členy byli H. G. Schauer, V. Mrštík, V. Hladík, Ant. Štolc. Byl to v podstatě kroužek čtenářský. Kupovali jsme cizí

---

¹¹⁶ „Ženský výrobní spolek český v Praze uvedla v život Karolina Světlá r. 1871, byvši upozorněna Augustou Opitzovou, že materiální tíseň, zavládnuvší po válce pruskorakouské r. 1866, zvláště tíží tisíce dívek osiřelých, vdov a jiných žen nemajících živitele. Zlepšiti osud těchto žen, hlavně pak vychovávatí dívky a namnoze ještě i ženy ku početné práci výdělkové, bylo i jest humánním účelem tohoto spolku.“ *Ottův slovník naučný. Dvacátýsedmý díl.* Praha: J. Otto, 1908. s. 811–812.

*knihy, většinou estetické, psychologické, filosofické, dějiny literárně historické, knihy hlavně francouzské a anglické, a půjčovali jsme si je navzájem. Ten měl to, onen ono; nikdo nemohl mít vše, neboť jsme byli velmi chudí (...) Tak prošly tehdy mýma rukama hlavní knihy Zolovy, Sainte-Beuvovy, Hennequinovy, Flaubertovy, Daudetovy, Goncourtovy (...), kterých jsi nedostával v pražských veřejných knihovnách.*¹¹⁷

Z Legerovy korespondence s Fričem je v LAPNP přístupný pouze jeden dopis, který přijal Leger od Friče. Ten v něm hodnotí především svůj pobyt v Záhřebu, kde byl redaktorem novin *Agramerica*.

„Na Vaši žádost posíláme Vám tedy Agramericu od 1. dubna, škoda, že jste ji dříve nedostával, rediguji tento list od počátku listopáda; ostatně najdete i v Politice dobré zprávy ze Záhřeba; jsem tu od počátku loňského sněmu a psal jsem o Revizionsdebatte do Politiky [...].“

Frič se také zmiňuje o osobním životě, přičemž s nostalgií vzpomíná na dobu strávenou se svou rodinou ve Francii:

*„Počátkem předešlého měsíce byl jsem v Praze ke dni 70 letých narozenin mého otce. Jsem zdrav, našel jsem i svou rodinu zdravou a prospívající, kteráž na to naše milé hnízdečko v Paříži zapomenout nemůže.“*¹¹⁸

Velmi četná byla Legerova korespondence s Františkem Palackým.¹¹⁹ Především o tisk byl ze strany Čechů zjevný zájem: *„Bud'te tak laskav a pište mi brzy zase, zvláště o té Revue moderne, kteráž najde u mne účastenství, až ji poznám blíže.“*

Josef Václav Frič v dopise neopomene pozdravovat profesora Chodžka, díky němuž se Frič s Legerem seznámili, což dokazuje vzájemnou provázanost i jeho trvalou náklonost tomuto profesorovi slovanských jazyků a literatury. Nakonec se zmiňuje také o tom, že by rád nechal sepsat dva až tři články o Legerově díle v *Le*

---

¹¹⁷ Šalda, F. X. *Juvenilie*. Praha, Aventinum 1925, s. 12, *cit.dílo* Reznikow, *op.cit.*, s. 458

¹¹⁸ Fričův dopis Louisi Legerovi ze dne 5. dubna 1874 ze Záhřebu, uloženo v LAPNP

¹¹⁹ Uloženo ve fondu Leger Louis, LAPNP. Přijatá korespondence od Palackého čítá dopisy z let 1868- 1870 a 1875-1876.

Monde slave, a to zejména „o tom, co se nás tu na jihu dotýče, jmenovitě Chorvatů.“¹²⁰

Ze strany Palackého panoval velký zájem o to, aby bylo jeho dílo ve Francii uznáno francouzskými historiky, neboť doufal, že tento probuzený zájem o Čechy by mohl u Francouzů zvýšit povědomí o českém národu a pomohl by vytvořit si o něm ucelenější představu.

„Přál bych sobě, aby obsah jeho (myšleno Palackého pojednání o Čechách) vešel také franským dějepycům ve známost, maje tu naději, že jim nebude cele nezajímavým, zvláště an dotýká se tytýž i Franské historie.“

V korespondenci si Češi nejednou stěžují Legerovi na „nespolehlivost poštovní služby“, neboť ta jim nedoručila psaní, která očekávali, stejným způsobem také komentovali cenzuru dopisů. Tak tomu bylo i v případě Palackého, který Legerovi ve svých dopisech sděluje:

„Již od roku 1831, kde poprvé poznal a zkusil jsem, že rakouská policie otvírala na poště všechna psaní má, i ta které ženě své sem posílal, zoškliwilo se mi všeliké dopisování, takže od té doby nepsávám nikomu, leda když musím.“

V jiném dopise zase píše: „*Bud'te tedy o té věci upokojen*¹²¹ *a prosím, abyste adresy jen francouzským a ne českým jazykem kladl, protože ouřadové naši powolnější bývají posloužiti Francousům nežli Čechům.“*

K dodaným brožurkám, které byly nakonec Palackému doručeny, se vyjadřuje v takovém smyslu, že je považuje za velmi zdařilé a měl z nich velkou radost, jelikož „*shledával podstatu spisů za dobrou*“, přesto v nich našel několik chyb, které byly způsobeny, podle mínění Palackého, především autorovou¹²² neznalostí českých poměrů „*jak někdejších, tak i nyníjších.*“ Reussův počín vzbudil, navzdory některým chybám vyplývajících z nedostatečných znalostí o

---

¹²⁰ *Ibid*

¹²¹ Doručení brožur, *Revue moderne a Destruction du protestantisme en Bohême*, která Leger Palackému zaslal.

¹²² Autorem je Rodolphe Reuss (1841-1924), francouzský historik, knihovník a profesor.

Čechách, nadšení. Toto nadšení bylo vyprovokováno zejména faktem, že se ve Francii objevil další mladý historik, autor, jehož zájem směřoval k osvětlení české situace a seznámení Francouzů s národem, který pro ně do té doby zůstal nepovšimnutý.

Ze slov Palackého je evidentní, že jeho jednání je v zájmu celého národa, jelikož současná situace na tomto území představuje pro Čechy hrozbu, jakou již v minulosti mohli zakusit:

„My již jednou stali se obětí svobody náboženské a emancipace ducha umožňující autority hierarchie středověké, a nyní bojím se, abychom neutrpěli zase hlavně pro novověkou ideu národnosti, i abychom nestali se první obětí panovačnosti německé a sobeckých intrig maďarských.“

Palacký však v dopisech psal i o svých osobních záležitostech, nezdá se zde popisoval například svůj aktuální zdravotní stav a důsledky s ním spojené. Přesto však je v jeho korespondenci Louisi Legerovi zřetelná především touha po tom, aby český národ byl formou jakési literárně-historické osvěty očištěn od nánosů klamných informací, které byly ze strany německé Francouzům zprostředkovávány.

„Mám veliké potěšení z prací Vašich slowanských, a přál bych, abyste w nich pokračoval po mnohá léta, ku prospěchu netoliko našemu, ale i Vašeho národu, který bohužel ještě natoliko málo ví o nás, ale ještě méně věděti žádá. Váš způsob psaní, zdá se mi, velmi dobře působí k tomu cíli, aby we Francii zbudila se větší chuť oznámit se se světem Slowanským. Dosavad' Vaši krajané větším dílem čerpali známosti své o Slowanech jen ze knih německých: Wy víte jak věrné je ono zrcadlo, které Němci podávají o nás.“

Je však třeba si uvědomit, že tento obraz o Čechách nepanoval po celé Francii. Mnoho Francouzů o tomto národu a jeho existenci mělo jen velmi nezřetelnou - ne-li žádnou - představu. Vedle historicky podmíněného vnímání Čech mohla být dalším důvodem vzdálenost této země, stejně jako fakt, že český národ byl společně s dalšími Slovany součástí habsburské monarchie. Nejen podle Palackého bylo potřeba ve Francouzích probudit zájem o český národ. To, že Čechy budou zbaveny nánosů předsudků a domněnek, bylo pro Palackého možností, která by mohla vést ke sblížení Čech a Francie.

Aktuální situace na českém území se samozřejmě velmi odrážela v lidové tvorbě. Palacký ve svém dopise demonstuje odhodlání svého národa, který se nebojí nadvlády. Tento většinový postoj vyjadřuje parodie modlitby, kterou Legerovi ve svém dopise přepisuje:

„Však ani já, ani kdo jiný z naší strany, nedáme se zastrašiti a národ náš nepoddá se, a já již nyní dowídám se, jaký duch u něho panuje, dle modlitby (parodie to „Otčenáše“) w duchu Havlíčkowě, kterou Wám zde w opisu podávám:

Zlý duchu, co rádiš we Wídni: proklato budiž jméno twé, jdi už do pekla panování twé; wůle twá nekonej se wíce ani w Čechách ani na Morawě, chléb náš wezdejší newydávej nám z úst; a přestaň nám ukládati daně nesmírné, jakož i my přestaneme platiti je tobě; i nepokoušej nás slibem polepšení swého na budoucnost, ale klid' se od nás již naprosto a navždy! Neb ty jsi čert, a čertem budeš na věky věkůw, amen.“

Tato parodie modlitby velmi dobře vystihuje tehdejší situaci, ve které se Češi nacházeli, a která byla pro Čechy hlavním podnětem pro sblížení se s Francií.

Vztah Palackého k Legerovi lze hodnotit jako velmi vřelý a přátelský, když mu píše: *„Však my už proto nawykli sme počítati Wás jako za příslušného k rodině naší, a budeme dle toho bohda vždy napotom chowati se k Wám.“*

Palacký ve svém dopise také hodnotí vlastní situaci, kterou v Čechách zažívá: *„Wíte, že není člowěka na swětě, kteréhožby Němci (...) wíce nenáviděli nežli mne, ačkoli sem se nikdy nižádné křiwdy proti nim nedopustil, ale owšem nechwálil sem jich vždy a we všem, kde křiwdu činili jiným.“*

Ve svých dopisech, které Češi zasílali Legerovi, mysleli také na své krajany, kteří pobývali ve Francii, stejně jako na své další francouzské přátele, se kterými udržovali kontakty, což lze ilustrovat například na posledních větách z jednoho dopisu Palackého: *„Bud'te zdráv, a pozdravujte ode mne všech mých přátel v Paříži, zejména také mého Bohuše, kterému já tenkrát psáti nemohu.“*¹²³

---

¹²³ Jedná se o Riegerova syna Bohuslava, kterému, také díky pomoci Palackého, sehnal Leger ve Francii ubytování na dobu studijního pobytu. Palacký mu nemůže napsat,

Také Rieger vedl s Legerem opravdu velmi čilou korespondenci¹²⁴, z níž se mnoho dopisů dochovalo.

Můžeme z ní vyvodit, že Češi měli velký zájem o své přátele, kteří pobývali v dané době ve Francii. Zajímala je nejen jejich činnost v zájmu české propagandy v této zemi, která by mohla dopomoci ke vzájemnému sbližování obou národů a kultur, ale také se snažili zjistit, jak se mohou na aktivitách svých krajanů ve Francii podílet, a to například i z domova, z Čech. Jak píše Rieger ve svém dopise z roku 1876 Legerovi:

„Dovídáme se z (...) Vědomostí ruských že se u Vás v Paříži utvořil spolek, který má přestovati vzájemnost se Slovany a zasílati mezi ně knihy francouzské. Prosím, abyste nám dal o tom zprávu, jak to jest.“

Ani Rieger nebyl výjimkou a ve svých dopisech Legerovi se nezapomínal vyjádřit k neměnicí se situaci a postavení českého národa v rámci habsburské monarchie.

„Jak neutěšená je naše situace, víte. Poláci konečně po dlouhém nestatečném bloudění a běhání za klamnými sliby a domnělými prospěchy poznali chybu svou – odešli ze říšské party a vyznávají potřebu solidarity s námi.“

Rieger komentoval také změnu postojů ostatních slovanských národů, aby tak informoval Legera o aktuálním stavu slovanských zemí, případně, jelikož Leger běžně získával zprávy i z jiných zdrojů, aby si vyměnili vzájemně názory na konkrétní situaci.

Rieger se zabýval podrobně také tím, jak by bylo možno podporovat *Revue moderne*. Legerovi proto zasílá formou akcií finanční obnos na podporu revue, a to celkem 500 franků¹²⁵ za něj i za Palackého. K otázce podpory *Revue moderne* v dopise přemýšlí a píše:

---

neboť si stěžuje na své zdravotní potíže, zejména bolest očí, která mu znesnadňuje dlouhé psaní. Ve fondu Palackého lze pak nalézt dopisy odeslané Legerem, jež svědčí o tom, že Leger žádosti vyhověl a Riegerova syna Bohuslava u sebe ve Francii přijal.

¹²⁴ Dopisy z let 1868-1875, fond Leger Louis, uloženo v LAPNP.

¹²⁵ V dopise tento obnos komentuje slovy: „lepší málo nežli nic“.

„Takový článek mohl by se pak z Revue moderne přeložit do českého nebo do Politiky¹²⁶ a mohlo by se pak tím citlivěji obecnost upozornit na tu revue – a bylo by ochotnější ji podporovat akcemi i abonováním.“

Zprostředkovat tak přeloženou revue českému čtenáři se zdálo jako dobrý nápad pro jeho podporu, neboť český čtenář by mohl mít, dle Riegera, vůli *Revue moderne* podpořit.

Julius Zeyer byl rovněž jedním z Legerových českých dopisovatelů a přátel. Také on ve svých psaních Legerovi komentoval jímavým způsobem osud svého národa, jež mu zjevně velmi ležel na srdci:

„Vzpomínám rád na chvíle u Vás (...) strávené a na Vaše čtení v Collège de France, tak zajímavé a duchaplné. Doufám, že jste i Vy nezapomněl docela na mě, ač je to snad příliš neoprávněný nárok. Žijeme pak v Čechách život smutný, kdyby nebylo Slováků, myslil bych, že jsme nejnešťastnější národ v Evropě. Jsme tak opuštěni, ignorováni a Evropa, zaslepena, ani netuší, jaké to pro ni neštěstí, zabere-li Německo někdy Českou zemi! Jakou pozici by pak zaujala!“¹²⁷

Ze Zeyerovy korespondence Legerovi je cítit velké zklamání nad situací českého národa. Ačkoliv se zároveň Legerovi omlouvá za své stížnosti, zároveň tvrdí, že ani Leger by se necítil jinak, kdyby se ocitl v takové situaci. V tom se shoduje s ostatními českými Legerovými dopisovateli, bezútešná situace a touha po emancipaci tak logicky vedla osobnosti českého národa k silícím snahám po sblížení s Francií, ve které si přáli nalézt svého spojence.

3.2 Korespondence odeslaná Louisem Legerem

Korespondence, kterou Leger odesílal svým českým přátelům, byla psána ve francouzštině. Výjimku tvoří pouze pohlednice, na které psal Leger často krátké vzkazy v češtině, dále seznamy knih, které si přál zaslat od svých českých přátel za

---

¹²⁶ *Politikou* se zde míní deník, jehož majitelem byl poněkud netypický staroček a zároveň majitel velké tiskárny Jan Stanislav Skrejšovský (1831-1888).

¹²⁷ Dopis z 13. prosince 1897, fond Leger Louis, uloženo v LAPNP.

účelem svých studií a jejich následných publikací ve francouzském tisku, nakonec pak občasné vložené české věty nebo slova do francouzských dopisů.¹²⁸

Bezpochyby největší množství Legerem odeslaných dopisů lze nalézt ve fondu Františka Palackého. Zcela jistě je pak základním předmětem této korespondence publikační činnost obou osobností.

„Cher Monsieur, l'arrivée de M. Rieger m'a fait grand plaisir et votre lettre aussi. Je vous remercie bien vivement de l'envoi de vos brochures et de l'annonce de votre Jean Hus. Dès que je l'aurai reçu je me propose de publier un article très développé dans la Revue de l'Instruction publique.“

Leger měl zájem na sepsání odborného článku o Janu Husovi, jež by následně rád publikoval v *Revue de l'Instruction publique*, k jeho formulaci však potřeboval získat určité prameny, a právě v tomto směru spoléhal na Palackého. V následujícím dopise mu pak děkuje a připomíná své úmysly, ze kterých je zjevné, že sepsání stati o Husovi považuje za velmi důležité:

„Je vous remercie bien vivement de la nouvelle que vous m'annoncez de l'envoi de deux exemplaires de vos Documents. Je ne les ai pas encore reçus : mais j'espère qu'ils ne tarderont pas à arriver. Mon intention est de faire sur ce livre un important article dans la Revue de l'Instruction publique.“

Později rovněž sdílí v dopise své nadšení s Palackým, když mu prezentuje svůj záměr přeložit jeho dílo o husitech:

„J'attends avec impatience la nouvelle édition de votre histoire pour la partie hussite : vous savez que je pense toujours en faire ou plutôt en faire faire une traduction.“

Nakonec, v dalším dopise, se již dovídáme o realizaci Legerova záměru:

„Avez-vous lu l'article que j'ai publié sur votre Jean Hus et vos ouvrages dans la Revue de l'Instruction publique? J'ai également annoncé le livre dans la revue bibliographique et dans un recueil anglais très répandu The Academy.“

---

¹²⁸ Např. dopis Podlipské z 19. srpna 1869: *„Je m'étais longtemps bercé de l'espoir de retourner dans votre zlatá Praha.“* Fond Podlipská Sofie, LAPNP.

Nejen že Leger sepsal článek o Janu Husovi, ale zároveň se mu podařilo inzerovat dílo v tisku.

V Legerově dopise Palackému z 23. března 1868 je pak znovu nastíněna situace časopisu *Revue moderne*, což umožňuje nahlédnout tento stav přímo Legerovými očima.

Leger byl totiž akcionářem tohoto časopisu a též jedním z pěti předsedů jeho správní rady. Jeho záměrem bylo získat nad časopisem kontrolu a vyžadoval proto po Palackém, aby si koupil jeho akcie, což mělo mít za cíl vytvoření liberálnější *Revue des deux mondes*. Zároveň však chtěl Leger vytvořit tiskovou platformu rakouských Slovanů. 21. března 1876 píše Leger Palackému:

*„Cher Monsieur, je profite de la présence de votre Bohuš pour vous envoyer tous mes compliments et mes amitiés et pour vous remercier de l'aimable envoi de votre portrait. Je m'occupe en ce moment d'un travail sur les (...) philologue slaves et j'aurais besoin de votre notice sur Dobrovsky. Malheureusement, je n'ai pas cet ouvrage dans ma bibliothèque et je ne sais où le trouver à Paris.“*¹²⁹

Podstatná většina Legerovy korespondence s Palackým se týká publikací v časopisech, korespondenti si poskytují informace, zasílají si prameny, které pro své články využívají. Leger se rovněž zajímá o Palackého názory na některá konkrétní aktuální díla, která se týkají slovanských národů. Předmětem korespondence byla pak také politická situace, kdy Leger v dopisech Palackému komentoval informace, které se dozvěděl z tisku.

O vzájemném setkávání české a francouzské strany svědčí Legerův dopis Podlipské z 21. října, ve kterém se zmiňuje též o návštěvě Pinkase:

„Il y a bien longtemps, chère Madame, que je ne vous ai écrit et que je n'ai eu de vos nouvelles. Je profite du départ de mon excellent ami M. Pinkas pour vous en demander et pour vous donner les miennes.“

---

¹²⁹ Legerův dopis Palackému ze dne 21. března 1876, uloženo v LAPNP, fond Palacký František.

V dopise pak dále dodává, že osoba, která Podlipské předává dopis, je právě Pinkasova žena, Francouzka, jež bude od nynějška s Pinkasem pobývat v Čechách. Leger tedy doslova prosí Podlipskou, aby jí pomohla zvyknout si na její novou vlast. Zdůrazňuje přitom, že se jedná o velmi úžasnou osobu, a že se také již začala učit češtinu.

Leger také dokazuje, že v českých časopisech sleduje tvorbu literátů, jež je zde občasně zveřejněna, tak je tomu i u Podlipské: „*J'ai le plaisir de vous lire de temps en temps dans les Květy.*“

Sám se pak vyjadřuje ke své profesní situaci, kterou zároveň naznačuje svou trvalou snahu o osvětu české otázky ve Francii:

„*Je pense faire cette année ici les cours sur la littérature tchèque comparée à la littérature polonaise.*“

Dále jsou v dopise četné informace osobního charakteru, Leger se zajímá o zdravotní stav Podlipské a o to, jak se daří jejím dětem, přičemž neopomene otázku, zda se její syn Prokop učí francouzsky. Zmiňuje také, že tento rok nemohl přijet do Prahy, avšak z dálky sledoval oslavy Jana Husa.¹³⁰

Následující dopis, jež Leger zasílá Podlipské, také potvrzuje existenci komunikačních sítí, které mezi sebou Francouzi a Češi měli, tentokrát se však jedná o George Sand, která prostřednictvím Legera zasílá Podlipské dopis. Jedná se o poděkování za překlad románu *Consuelo* do češtiny. Leger píše: „*Chère Madame, je suis bien heureux de pouvoir vous adresser ci-joint une lettre que je viens de recevoir pour vous.*“

Poté se Leger zabývá v dopise literární činností, což zaujímá obecně podstatnou část jeho korespondence směřující do českých rukou. V tomto případě se však jedná o dílo *La Bohême historique, pittoresque et littéraire*, do kterého Podlipská rovněž přispěla.

---

¹³⁰ Legerův dopis Sofii Podlipské z 21. října, rok není uveden. Fond Podlipská Sofie, LAPNP

„Votre aimable lettre m'a fait grand plaisir, chère Madame, je puis vous apprendre que notre volume est sous presse : j'espère pouvoir vous envoyer bientôt les épreuves de votre article.“

Leger se v dopise vyjadřuje v tom smyslu, že stať, jež byla napsána Podlipskou, vyžadovala její podpis. Důvodem bylo vyhnout se případným následným nepříjemnostem. Domnívá se ale, že dílo bylo sepsáno umírněným způsobem, a z toho důvodu věří, že nebude v Čechách zakázáno rakouskou stranu. Jak jsme však již v práci zmínili, v tomto ohledu se Leger zmýlil, neboť dílo bylo nakonec skutečně zakázáno, a to kvůli údajné urážce majestátu císaře Ferdinanda V.

Legerem odeslaná korespondence se tedy v první řadě soustředí na podporu literární činnosti. Slavofil se díky svým českým přátelům snaží sehnat potřebné zdroje, které by mu byly k užitku v souvislosti s osvětlením české historie a české politické situace ve Francii, neboť tyto informace jsou zde vlivem německého tisku výrazně zkreslené v český neprospěch.

3.3 Významné osobnosti z Legerova okruhu

Především v českých politických kruzích došlo ve druhé polovině 19. století ke společné shodě v otázce potřeby podpořit českou propagandu ve Francii. Jak ale již vyplynulo z korespondence, pouze samotný zájem nestačil na to, aby došlo ke skutečnému pochopení české otázky ze strany Francouzů. Bylo tedy potřeba účasti těch, kteří vzájemnému prohlubování vztahů aktivně napomáhali, a kteří v lidech svého národa probouzeli zájem o druhou zemi.

Již víme, že frankofonní a frankofilní česká elita hrála především ve druhé polovině 19. století zásadní roli jako zprostředkovatel v oblasti francouzsko-českých vztahů, a to do roku 1918, případně až do roku 1948. Vztahy mezi těmito dvěma zeměmi měly v tomto období až do roku 1918 kromě kulturního aspektu velmi výrazný politický charakter, neboť Francie zastávala pro Čechy pod německou nadvládou důležitou pozici z hlediska právě politické emancipace. Většina klíčových zprostředkovatelů francouzsko-českých vztahů žila mezi lety 1848-1918, tedy před vznikem Československého státu. Vlivem politické situace

byly vzájemné kulturní vztahy mezi oběma zeměmi po roce 1948 částečně utlumené.¹³¹

Reznikow uvádí, že díky policejním archivům, které byly zveřejněny Jaroslavem Puršem, se dovídáme o seznamu, jež Karel Sabina předal v roce 1864 do rukou policie. Tento seznam čítal 168 osob, mezi nimiž byli výrazně zastoupeni znalci francouzštiny a francouzské literatury. Ačkoliv jsou další informace o tomto seznamu nedostupné, existuje domněnka nebo předpoklad, že tento list byl sepsán z důvodu strachu z vytváření česko-francouzských propojení, tak jako tomu bylo již po polském povstání.¹³²

K tomuto názoru vede fakt, že osoby, které lze nalézt na zmíněném seznamu, jsou hlavní polonofilové: rodina Fričova, Julius Grégr nebo Neruda, nalezneme zde rovněž osoby z redakce Národních listů a jádro sociálních demokratů, například zde figuruje Kopp či Gauč; na seznamu mají své místo také osobnosti českého liberalismu, budoucí staročeši – Rieger, Palacký, Doucha, Zelený. Lze zde najít také jména některých českých lékařů a přírodovědců.¹³³

Reznikow ze seznamu těchto osob vyvozuje v obecném smyslu spojitost mezi „frankofilstvím a vlasteneckou inteligencí.“¹³⁴ Vede ho k tomu zařazení těchto frankofilů do několika rámců, když poukazuje na fakt, že hned 49 osob z listu jsou též spoluautory Riegerova slovníku naučného, 22 osob označených na seznamu jsou žurnalisté, dále se zde nachází 7 osob z výboru pěveckého sboru Hlahol, 6 jmen z vedení Sokola, z vedení Umělecké besedy se jednalo o 4 jména a z jejich pražských členů literární sekce jde o 30 osob. Je tedy evidentní, že na seznamu ve velkém figurují osoby, které byly činné ve významných vlasteneckých spolcích.¹³⁵

---

¹³¹ RAKOVÁ, Z. *op.cit.*, s. 117

¹³² REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 84

¹³³ *Ibid*

¹³⁴ *Ibid*, s. 85

¹³⁵ *Ibid*

Česká snaha o spojenectví s Francií od roku 1840 stále rostla. Dobovou situaci českého národa také velmi výstižně komentuje v úvodu své knihy o F. L. Riegerovi Jiljí Vratislav Jahn:

„Doba, v kteréž nyní žijeme, bude na věky památna v letopisech našeho národa co doba přechodní, kde naše síla, vzkřísená byvší obětovnou snahou našich proroků, Jungmanna, Šafaříka, Palackého, Kollára a Hanky, začala se vždy bujařeji vyvíjeti. Nebyla nám věru lehká cesta k předu, neb všude nás svírala protivenství, všude hrozila zkáza sebe nevinnějším snahám našim. Byly to teskné doby, kde již Bůh ví, jakou zásluhou bylo, nezapíral-li někdo, že Čechem jesti, kde byl za ozdobu národu považován, kdo několik chatrných veršiků ukoval, kde jsme byli úplně na literaturu obmezení, ze škol a úřadů, ze společenského a veřejného života ale vytištěni. A porovnáme-li s tak truchlým obrazem nynější stav náš, tu ovšem zaplesati můžeme. Náš národ je nyní v politickém ohledu uvědomělý a probudilý, nedá se již zastrašiti mračny a přeháňkami a třeba se nebe sebe více kabornilo, hledí s důvěrou k jasným hvězdám, které vedou naše mocné šiky do zaslíbené země svobody.“¹³⁶

Jak jsme již vysvětlili, zájem o českou otázku z francouzské strany byl probuzen později francouzskými slavisty, historiky, novináři nebo politiky, kteří se zajímali o české země. Z nich můžeme kromě Legera zmínit jméno Ernesta Denise.

Nezanedbatelný byl v této době rovněž význam některých umělců – například Alphonse Muchy, Juliuse Zeyera, Zdeňky Braunerové nebo Rudolfa Kepla.¹³⁷

Druhá polovina devatenáctého století je obdobím, kdy se také francouzská politická, univerzitní a umělecká sféra začínala postupně zajímat o český národ. „Česká propaganda vznikla pod ochranou tří znamenitých učenců – Arnošta

---

¹³⁶ JAHN, J. V. *František Ladislav Rieger: obraz životopisný*. F. Šimáček: 1861. s. 5

¹³⁷ RAKOVÁ, Z., *op.cit.*, s. 120

Denise, Alberta Sorela a Louise Legea.“¹³⁸ píše Václav Hladík¹³⁹, jeden z účastníků setkání frankofilů a čechofilů z roku 1898.

Leger na své české přátele vzpomíná nejen ve svých *Souvenirs*, kdy srovnává mladočechy se staročechy a jejich pohledy na cesty vývoje českého národa:

*„Tous mes amis de Prague appartenaient au parti jeune-tchèque, c'est-à-dire démocratique, radical, si l'on veut. Les vieux Tchèques représentaient le parti opportuniste et conservateur. Au fond, tous deux étaient d'accord sur le but à atteindre. Ils ne différaient que sur le choix des moyens et sur certaines questions sociales.“*¹⁴⁰

Ačkoliv v tomto úryvku Leger píše, že jeho pražští přátelé patřili ke straně mladočechů, víme již, že se tato poznámka týkala spíše jeho prvních kontaktů s českými osobnostmi, neboť později spíše přilnul ke straně staročechů. V následujícím textu je zahrnuto několik významných osobností obou těchto směrů. Podívejme se tedy blíže na některé konkrétní zastánce francouzsko-českého sblížení, ať už se jedná o sféru uměleckou či politickou, abychom zaznamenali roli, kterou v tomto procesu zastávali.

3.3.1 Josef Václav Frič

Josef Václav Frič, významný český revolucionář z roku 1848, byl po roce 1849 zatčen rakouským státem. V roce 1860, po svém propuštění, emigroval do Paříže, kde ho od roku 1862 doprovází francouzský historik Jules Michelet, jehož salony Frič pravidelně navštěvoval. Seznamuje se zde také s budoucími propagátory

---

¹³⁸ HLADÍK, V. *Naše propaganda ve Francii, Paměti Sokola pařížského, Almanach de la Société tchéco-slave de gymnastique Sokol de Paris*, Praha, 1912. s. 47, 48 cit. dílo in REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 220

¹³⁹ Václav Hladík (1868-1913) byl rovněž klíčovou postavou pro francouzsko-české sblížení. Byl redaktorem a naturalistickým spisovatelem zaměřeným na společenskou kritiku a pokoušel se ve svém díle zasadit pařížský život do prostředí Prahy. Je autorem románu *Dobyvatelé*, pojednávajícím o životě českých krajanů v pařížském prostředí 30. let 20. století. REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 223

¹⁴⁰ LEGER, L. *Souvenirs*. s. 30

české otázky ve Francii, jedním z nich je právě Louis Leger, jehož budoucí směřování Frič výrazně ovlivní, neboť Legera uvede do aktuální problematiky českého národa. V této době byl Leger ještě mladým studentem slavistiky, později se ovšem stává renomovaným slavistou. Frič tedy zasvěcuje Legera do historie Čechů a představuje mu současnou situaci slovanských národů, které žijí v rámci Habsburské monarchie. Frič také Legera přivede k tomu, aby se učil česky.¹⁴¹

Brzy nato, již v roce 1864 přijímá Leger Fričovo pozvání do Čech, kde je tento slavista seznámen s Fričovými přáteli z literárních a novinářských kruhů. Po návratu do Paříže spolu začínají sepsovat knihu, která vychází v roce 1867 pod názvem *La Bohême historique, pittoresque et littéraire*. Na tomto významném propagačním díle se kromě zmíněných dvou autorů podílí ještě další čeští, francouzští a polští autoři, například Sofie Podlipská, Siegfried Kapper, Karel Sabina, A. Chodžko, generál Mieroslawský a další.¹⁴² Vedle historických a literárních textů, které se v tomto díle nachází, neopomněli autoři ani národopis. Kupříkladu Chodžko napsal pojednání týkající se českých pohádek, ke kterému dokonce připojil dvě ukázky, Kapper napsal o Švandovi dudákovi a Paul de Saint Victor vypracoval esej o českých lidových písních, přičemž se inspiroval Legerovými překlady z jeho spisu *Chants héroïques et chansons populaires des Slaves de Bohême*.

Jednalo se o první literární počín ve francouzštině, který byl zasvěcen výhradně Čechům, stať věnovaná aktuální politické situaci byla však téměř zanedbatelná, kniha měla tak spíše hodnotu historicko-literární, než že by se pokoušela objasnit čtenáři problematiku české otázky. Je třeba dodat, že tato kniha nikdy nevyšla v Praze, jelikož rakouské autority zakázaly rozšiřování knihy na území Habsburské monarchie. U Francouzů kniha nevzbudila valný zájem z toho důvodu, že český národ byl pro Francouze přece jen poněkud vzdálený, navíc problémy Slovanů v Habsburské monarchii byly pro většinu francouzských čtenářů stále dosti komplikované a málo zajímavé, přesto její přínos pro francouzské publikum hodnotí Leger kladně, když ve svých *Souvenirs* píše:

---

¹⁴¹ RAKOVÁ, Z., *op.cit.*, s. 124

¹⁴² REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 98

„J'écrivis deux volumes sur la Bohême: l'un était purement littéraire, l'autre intitulé La Bohême historique, pittoresque et littéraire, publié à l'occasion de l'exposition de 1867, fut rédigé avec la collaboration de Joseph Fritz et d'un certain nombre de publicistes. Il apprit beaucoup au lecteur français. Il excita un véritable enthousiasme en Bohême.“¹⁴³

Dvojice Frič-Leger se však brzy po této spolupráci rozpadá a Frič odjíždí do Berlína. Oba se od sebe začínají postupně vzdalovat a Leger se zároveň začíná sblížovat s Riegerem a konzervativními staročechy. Pokračuje ve sdílení dojmů ze své druhé cesty do Čech, které navštívil v rámci příprav díla *La Bohême historique, pittoresque et littéraire*:

„Pour préparer ce volume, j'avais entrepris dans l'été 1866 une seconde voyage en Bohême. C'est alors que j'eus l'occasion de faire la connaissance de M. Rieger, le chef du parti vieux-tchèques, qui m'accueillit avec la plus vive sympathie.“¹⁴⁴

Lze se také setkat s názorem, že k rozchodu těchto dvou mužů vedl jejich odlišný pohled na svět – zatímco Leger byl racionalista a člověk prakticky zaměřený, Frič byl všeobecně považován spíše za romantického snílka, jehož vnitřnímu světu Leger jen stěží rozuměl, k čemuž se také přiznává ve svých spisech. Přesto si ho ale stále vážil, a tak, když ho Rieger kritizoval, postavil se za něj ve svém dopise Pinkasovi, kde sice uznává, že Frič není dokonalý, avšak není dovoleno, abychom napadali někoho, kdo slouží naší zemi.

Leger vzpomíná na Friče:

„A côté de l'émigration polonaise il représentait – à lui tout seul – l'émigration tchèque. Étudiant, il avait joué un rôle prépondérant dans la révolution de Prague; il avait été condamné par les conseils de guerre, interné en Hongrie; il avait fini comme tant d'autres par échouer à Paris. Les révolutions manquées de Pologne, de Bohême, de Hongrie, d'Italie hantaient son imagination. Il aurait voulu être pour la Bohême tout ensemble un

---

¹⁴³ LEGER, L. *Souvenirs*. s. 31

¹⁴⁴ *Ibid.*, s. 32

*Kosciuszko, un Kossuth, un Mazzini, tout au moins un Herzen. Ses compatriotes, beaucoup moins idéalistes que les Polonais, ne se prêtaient que médiocrement à la réalisation de ses rêves.*¹⁴⁵

Frič zemřel v roce 1890 v Praze jako respektovaná osoba mladé české generace, zůstal však sám. Ačkoliv tedy byl jeho vliv na Legera v počátku jejich vztahu zcela zásadní, s postupem času slábl a Leger se přiblížil naopak Palackému a Riegerovi. Leger si jako realista velmi brzy uvědomil, kdo reprezentuje skutečný český názor. *„M. Rieger était le véritable chef spirituel de sa nation. Fricz, dont l'exaltation s'accordait mal avec l'opportunisme de vieux Tchèques, avait fait tout son possible de m'empêcher d'entrer en relation avec lui.*¹⁴⁶

3.3.2 František Ladislav Rieger

František Ladislav Rieger byl český politik, spoluzakladatel Národní staročeské strany a zeť historika Františka Palackého. Rieger vzal českou propagandu ve Francii do svých rukou po odjezdu J. V. Friče do Berlína. Rieger měl pocit, že Fričovu pomoc nemá zapotřebí.¹⁴⁷ On, ani jeho tchán Palacký, ho neměli v přílišné vážnosti.

Riegerova paleta zájmů byla velmi pestrá. V jeho literárních začátcích mu pomáhal P. J. Šafařík, díky kterému začal dopisovat do *Světozoru*. Květy mu uveřejnily několik lyrických básní, ve stejné době přeložil své první dva články.

*„Rieger náležel ovšem ke straně Květistů a co posluchač filosofie podal v některých verších první literární práce své do veřejnosti, či vlastně první původní, neb již co gymnasista překládal některé články do Světozora od Házovců vydávaného, jehož redakcí tehdy slavný Šafařík vedl, kterémuž Zap při redakci pomáhaje mladší síly rekrutoval. První práce uložená Riegerovi byl popis ostrovů Borromejských.*¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ LEGER, L. *Souvenirs*. s. 2

¹⁴⁶ LEGER, L. *Souvenirs*. s. 32

¹⁴⁷ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 99

¹⁴⁸ JAHN, J. V., *op.cit.*, s. 14

Co se týče Riegerova vztahu k Francii, navštívil Paříž již v roce 1849 a strávil zde několik měsíců, aby se naučil jazyku studiem politické ekonomie v knihovnách Sorbonny. Kromě toho, že pro Riegera byly důležité osobní kontakty, velmi dbal také na to, aby byly uveřejňovány články a brožury. V roce 1868 zaslal Gabler do Francie brožurku s názvem *Le Royaume de Bohême et l'État autrichien*.¹⁴⁹ Tato brožurka obsahovala překlad Riegerova projevu, který se uskutečnil v českém sněmu v Praze, a to 13. dubna 1867, projev byl doplněn o Gablerovu předmluvu. Tento manifest proti dualismu předpovídal nadvládu Německa a zánik Rakouska. Rieger osobně zaslal několik výtisků překladu tohoto projevu některým francouzským politikům a publicistům.

Riegerovy příspěvky, psané pro francouzský tisk, nebyly příliš známé. Ačkoliv bylo prohlášení z roku 1868 uveřejněno v *Revue moderne*, stalo se tomu tak pouze z důvodu, že Rieger toto prohlášení zaslal Legerovi s prosbou o překlad a uveřejnění. Během svých pobytů v Paříži v letech 1867-1869, se seznámil s politiky, Adolphem Thiersem, Julesem Favrem a Victorem Duruyem. Před rokem 1914 byl Rieger tím, komu se nejlépe podařilo politicky spolupracovat s Francií. Stejně tak získal jako jediný osobní audienci u hlavy francouzského státu, Napoleona III.¹⁵⁰

Riegerova audience u francouzského císaře se konala 2. července 1869. Během této audience vysvětlil Rieger Napoleonovi III cíle české politiky – federace a autonomie českých zemí v rámci Rakouska-Uherska a ukázal, že tváří tvář pruskému nebezpečí, mají Češi a Francouzi stejný zájem. Rieger Napoleonovi posílá Memorandum, které sepsal roku 1869. To lze považovat za první český moderní diplomatický dokument, který před rokem 1916 neměl obdobu. V Memorandu, pojmenované *Mémoire sur la Question Bohême*, vykládá vnitřní otázku multinacionální rakousko-uherské monarchie, přičemž zdůrazňuje průmyslový, ekonomický a strategický aspekt českých zemí. Jednalo se zejména o to získat podporu české politiky od Napoleona III, neboť česká politika potřebovala, aby byl rakousko-uherský kompromis rozšířen na české země, avšak tento pokus

---

¹⁴⁹ Praha, Grégr, 1867. In REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 99

¹⁵⁰ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 99

neuspěl z důvodu, že se Francie nechtěla plést do vnitřních otázek Rakousko-Uherska, se kterým si přála mít dobré politické vztahy.¹⁵¹

3.3.3 Hanuš Jelínek

Hanuš Jelínek se narodil 3. září 1878 v Příbrami. Jelínek byl významný český překladatel a básník, byl od počátku století až do konce předválečné republiky ústřední osobností, jež zprostředkovávala rozvoj literárních a kulturních styků mezi českou a francouzskou kulturou.

Do češtiny převedl přes 50 francouzských autorů, například Apollinaira, Cocteaua, Duhamela, Verlaina, Barbusse, Dumase, Musseta, Stendhala či Molièra. Překládal však také literární díla z jiných jazyků. Zvláštní význam má jeho přebásnění ukázek ze středověké, renesanční a lidové francouzské poezie, *Zpěvy sladké Francie* (1925 a 1930), jež získaly velkou oblibu a mnohé básně zlidověly.¹⁵²

Jelínek studoval v letech 1896-1900 v Praze germanistiku a romanistiku a dva roky setrval rovněž na Sorbonně. Před 1. světovou válkou krátce přednášel na pařížské univerzitě českou literaturu a v letech 1919-32 působil jako vysoký úředník ministerstva zahraničí v Praze a v Paříži.¹⁵³

Od 90. let 19. století Jelínek často publikoval v nejrůznějších periodikách a své divadelní kritiky shrnul do tří svazků nazvaných *S prvního balkónu* (1924). Ve vlastní tvorbě Jelínek začínal jako mussetovský lyrik, právě z této doby je také jeho sbírka *Květnové noci* (1916 a 1924). K původní poezii se pak vrátil ještě havlíčkovsko-heinovskou burleskou *Laryngiada* (1929) a žalozpěvy *Harrachovské elegie*, které věnoval svému blízkému příteli V. Dykovi.

Hlavním předmětem Jelínkova díla jsou jeho překlady z francouzštiny. Vedle *Zpěvů sladké Francie* jsou to překlady moderní poezie *Ze současné poezie francouzské* (1925), podávající vývoj od symbolismu k dadaismu. Jelínek se zároveň svými překlady z češtiny do francouzštiny zasadil o propagaci domácí

---

¹⁵¹ *Ibid*, s. 103-105

¹⁵² RAKOVÁ, Z. *op.cit.*, s. 128

¹⁵³ *Ibid*, s. 120

literatury. V rozsáhlé *Anthologie de la poésie tchèque* (1930) zahrnul období od *Rukopisů až po Závadu*.¹⁵⁴

Jelínek se tak řadí, vedle germanistů Pavla Eisnera a Otokora Fischera, romanistů Jaroslava Zaorálka či Prokopa Miroslava Haškovce, rusisty Bohumila Mathesia, anglistů Aloyse Skoumala, Viléma Mathesia či všestranného Emanuela Frynty, do skupiny velkých předválečných překladatelů.¹⁵⁵

Jak jsme naznačili výše, Hanuš Jelínek přednášel o české literatuře na Sorbonně, a to od ledna do května 1910. Po dvou letech vydal dílo *Littérature tchèque contemporaine (Soudobá česká literatura, Paris 1912)*, s podtitulem *Cours professés á la Sorbonne en 1910 (Přednášky na Sorbonně v roce 1910)* s předmlouvou Ernesta Denise.¹⁵⁶

Albert Pražák píše v Listech filologických:

„Jelínkova kniha vznikla za poměrů nejzvláštnějších. Prof. Denis pozval dra Jelínka jménem Sorbonny, aby živým slovem seznámil universitní vrstvy s literaturou naší a pokusil se tak o případnou stálou stolicí dějin české literatury na universitě pařížské. Co náleží Maďarům a náleželo kdysi Polákům, necht' patří i Čechům: necht' Čech soustavně přednáší o své literatuře všem cizincům, kteří se vzdělávají v metropoli západní osvěty. To, co mohl v historii současné podati o Češích ve svých přednáškách Denis nebo ve svých přednáškách o Slovanech Leger, bylo kusé a stručné; samostatný specialista by měl vytvořit kurs založený na širokém podkladu. Kurs takový předpokládá samočinnost a svépomoc. Na ten čas úmysl ztroskotal. Z trosek

---

¹⁵⁴Libri. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve dvacátém století*. Dostupné z: <http://www.libri.cz/databaze/kdo20/search.php?zp=9&name=JEL%CDNEK+HANU%A9>

¹⁵⁵ *Ibid*

¹⁵⁶ SERVANTOVÁ, C., op.cit., s. 59

zbylo však dvanáct jelínkových přednášek, které nyní vydal ve formě knižní.“¹⁵⁷

Tuto knihu chápe Pražák vzhledem k Francii jako velmi zásadní, jelikož pojednává o české literatuře „nejúplněji a nejobsáhleji“.¹⁵⁸

Jelínek a Denis ztělesňovali zároveň dva postoje v dobové situaci kulturních vztahů mezi oběma zeměmi.¹⁵⁹ Mladý Jelínek, sám bývalý stipendista na Sorbonně a překladatel z francouzštiny, psal o francouzské literatuře snad s poněkud nereálnou představou o Francii jako o kulturní velmoci a zároveň s hlubokým „českým“ národním vědomím.¹⁶⁰ Jelínek zemřel 28. dubna 1944 v Praze.

3.3.4 Soběslav Pinkas

Pinkas byl českým malířem žijícím v letech 1854-1869 ve Francii. Jeho babička z otcovy strany pocházela z rodiny francouzských emigrantů. Jeho otcem byl Adolf Maria Pinkas, český advokát a politik. Během svého pobytu ve Francii se Soběslav Pinkas zasnoubil s Francouzskou Adrienne Dénoncin.¹⁶¹ Byl přítelem českých malířů Josefa Mánesa a Jaroslava Čermáka.¹⁶² Po svém návratu do Prahy pracoval na vzájemném sblížení Francouzů a Čechů, což usnadňovaly kontakty, které udržoval se svými francouzskými přáteli, například s Ernestem Denisem. Spolupracoval také na založení *Correspondance slave*, prvních francouzsko-českých novin, které vycházely v letech 1869-1873.¹⁶³ V roce 1886 se stal prvním

---

¹⁵⁷ PRAŽÁK, A. *Listy filologické. La Littérature tchèque contemporaine by H. Jelínek, Ernest Denis.* Centre for Classical Studies at the Institute of Philosophy of the Czech Academy of Sciences Roč. 39, Čís. 3/4 (1912), pp. 301-309.

Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/23449095?seq=1#page_scan_tab_contents

¹⁵⁸ *Ibid*

¹⁵⁹ SERVANTOVÁ, C., *op.cit.*, s. 59

¹⁶⁰ *Ibid*

¹⁶¹ RAKOVÁ, Z., *op.cit.*, s. 125

¹⁶² JIŘÍK, F. X. *Soběslav Pinkas.* Praha, Jan Štenc, 1924. cit. dílo in REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 69

¹⁶³ REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 103

předsedou *Alliance française de Prague*, jejíž založení inicioval. Pinkas byl v roce 1886 hlavním dopisovatelem francouzského tisku v českých zemích.

Pinkas, představitel české vlastenecké elity již od roku 1848, byl neoficiálním francouzským konzulem v Praze, nelze ho však označit za politika. Neměl totiž žádné osobní politické ambice, ostatně již jako student práv se kvůli malířství vzdal nadějných politických kariéru. O Pinkasovi je známo, že to byl muž pevných zásad a u lidí budil respekt.¹⁶⁴

Během svého pobytu ve Francii Pinkas zaznamenal, že Francouzi nemají téměř žádné povědomí o českém národnostním boji. Proto se po bitvě u Magenty rozhodl informovat Francouze o situaci českého národa. Podařilo se mu navázat spolupráci s listem *L'Opinion nationale*, který byl v roce 1859 založen Adolphem Guéroultem. Pinkas se však nepovažoval za spisovatele, a z toho důvodu vyzval ke spolupráci Josefa Václava Friče. Frič tedy články psal a Pinkas je následně překládal. Jejich články byly v listu uveřejňovány od 12. února 1860, nedlouho poté měli autoři vlastní sloupek s názvem *Bohême*. První úspěch Friče přivedl k vydávání vlastních novin *La voix libre de Bohême* a později pak ke *Correspondance tchèque*.¹⁶⁵

V roce 1862 byla v Paříži založena Českomoravská beseda, fungující jako neoficiální česká ambasáda. Pinkas ukončil spolupráci s Fričem a stal se dopisovatelem *Correspondance slave*, která od 21. června 1869 vycházela francouzsky v Praze. List měl seznamovat zahraničí - zejména diplomaty - s názory předních českých politiků.¹⁶⁶ Jednotlivé články sice byly anonymní, ale je nezpochybnitelné, že Pinkas do těchto novin aktivně přispíval.¹⁶⁷

Pinkas psal v 80. letech články také do listu *Le Soleil*, později publikoval též v *Journal des débats*, ale jeho statě bychom našli například i v *L'Europe*.

---

¹⁶⁴ *Ibid.*, s. 487

¹⁶⁵ *Ibid.*, s. 77

¹⁶⁶ *Ibid.*, s. 103

¹⁶⁷ *Ibid.*, s. 283

Pinkas se stal v roce 1887 zástupcem francouzské *Havasovy tiskové agentury v Praze*, a tak nepochybně završil svou pozici informátora francouzského tisku.¹⁶⁸ V Praze se Pinkas setkával s Francouzi, kteří sem přicházeli. Navazoval s nimi nejen oficiální spolupráci, ale také osobní vztahy. Jeho přáteli se staly francouzské osobnosti jako Louis Leger, Émile Picot, nebo Ernest Denis, jenž mu věnoval druhé vydání své knihy *Čechy po Bílé hoře*. Po Pinkasově smrti v roce 1901 ho v *Alliance française de Prague* nahradil jeho syn Ladislav.

3.3.5 Ernest Denis

Denisovo působení v rámci francouzsko-českého sblížení bylo velmi významné. Ernest Denis byl nejen francouzský historik, ale též znalec českých dějin a přítel Čechů, zakladatel Institutu slovanských studií v Paříži a především jeden z hlavních strůjců vzniku Československa v roce 1918.¹⁶⁹ Denis byl nejen slavista, ale především bohemista. Narodil se do protestantské rodiny ve městě Nîmes v roce 1849. Vlivem náboženské výchovy, kterou mu jeho rodinné zázemí poskytovalo, znal dílo českého náboženského reformátora Jana Husa. Studium české historie ho pak v roce 1872 přivedlo až do Prahy, kde se poznal nejen s Františkem Palackým, ale rovněž s dalšími důležitými osobnostmi českého politického a kulturního života. Denis se češtinu učil u Jaroslava Vrchlického. Od svého pobytu v Čechách se stal jedním z největších propagátorů českého národa ve Francii.¹⁷⁰ Od roku 1896 přednášel na pařížské univerzitě historii českých zemí 17. století.

Denis se vydal do Čech na podnět Picota. Získal k tomu od ministerstva stipendium 800 franků. Jakmile dorazil začátkem listopadu do Prahy, okamžitě se setkal s Legerem, který se právě vrátil z Ruska.

Servantová Denise srovnává s Hanušem Jelínkem, když vyzdvihuje fakt, že si Denis vždy uvědomoval "francouzský problém", o němž - v dopisech Jelínkovi - hovoří jako o „xenofobii“. Denisova „*předmluva k Jelínkově knize v podstatě dlouze ospravedlňovala podnik, který jako by apriorně neměl sebemenší opodstatnění na*

---

¹⁶⁸ *Ibid*

¹⁶⁹ <http://www.ifp.cz/Histoire>

¹⁷⁰ RAKOVÁ, Z., *op.cit.*, s. 125-126

francouzské půdě. Denis přitom využil klíčového argumentu o francouzské kulturní vládě nad světem, kterou však viděl jako závislou na nutné reciprocitě a na seznámení s ostatními. Denis si byl vědom, že pro snahy pomoci české věci ve Francii je "francouzsky zájem" nadále velmi podstatný“¹⁷¹

Denis bojoval za práva českého národa a byl pevně přesvědčen o nezbytnosti získat samostatnost. O tomto historikovi je také známo, že měl cit pro politické angažmá a za vrchol politiky považoval zahraniční politiku.¹⁷² Francouzský institut v Praze, který Denis založil, se těšil velké váženosti. Byl slavnostně otevřen v roce 1920 samotným Ernestem Denitem, jehož jméno získal o pár měsíců později.¹⁷³ Denis zemřel v roce 1921, což velmi zasáhlo celý slovanský svět.¹⁷⁴

Denisův vztah s Louisem Legerem nebyl bezproblémový. Důvodem bylo zřejmě i to, že Leger byl antidreyfusard, zatímco Ernest Denis zastával opačný názor. V dopise Pinkasovi dokonce označil Leger Denise za doktrináře:

„Vzpomínám, jak mladý Denis, čerstvý odchovanec École normale, mě chtěl po příjezdu do Prahy poučovat, co si mám myslet o Riegerovi a Palackém. Doktrináři už cestují a to je dobře. Vždy se něčemu přiučí.“¹⁷⁵

Závěrem kapitoly dodejme, že korespondence, kterou Leger přijal od svých českých přátel, je svědectvím o těžké politické situaci Čechů v této době. Je zjevné, že Legerovy kontakty měly široký dosah. Jeho osobní vztahy s českými přáteli byly různé, některá přátelství se postupem času měnila, jiná zůstávala stabilní. Obecně

---

¹⁷¹ SERVANTOVÁ, C., *op.cit.*, s. 60

¹⁷² Ernest Denis (1849 – 1921)

<http://csbh.cz/sites/default/files/Denis%20Ernest%20biographie%20enseignants.pdf>

¹⁷³ MARES, A. *Opravdová láska k Francii*. Francouzský institut v Praze. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/2/opravdova-laska-k-francii/>

¹⁷⁴ EIESENMANN, L. *Ernest Denis (1849-1921)*. In: *Revue des études slaves*, Tome 1, fascicule 1-2, 1921. pp. 138-143. [web/revues/home/prescript/article/slave_0080-2557_1921_num_1_1_10072557_1921_num_1_1_1007](http://web.revues/home/prescript/article/slave_0080-2557_1921_num_1_1_10072557_1921_num_1_1_1007)

¹⁷⁵ Dopis Pinkasovi z 20. 12. 1883 (Fond S. Pinkase, LAPNP). *cit. dílo* in REZNIKOW, S., *op.cit.*, s. 143

lze však říci, že Češi poskytovali slavofilovi četné informace o aktuálních problémech na svém území na Legerův podnět, což dokazuje jeho vřelý zájem o slovanské národy. Leger se pak českou otázkou aktivně zabýval a rozšiřoval o ní povědomí ve své zemi.

Závěr

Legerův zájem o českou otázku je prokázán jeho rozsáhlou korespondencí s českými umělci a politickými aktivisty. Obsah dochovaných dopisů dokazuje, že Leger měl mezi osobnostmi českého národa mnoho přátel, o nichž se též často zmiňoval ve svých početných spisech.

Z analýzy přijaté a odeslané korespondence Louise Legera, kterou vedl s Čechy, vyplývá, že nejčastějším předmětem dopisů bylo poskytování informací o situaci v Čechách, které následně vedlo k organizování činností a konkrétních kroků ke sblížení Čechů a Francouzů, především však k probuzení francouzského zájmu o Čechy, stejně jako o osvětlení české otázky ve Francii. Obsah osobní korespondence dokládá také provázanost poměrně úzké skupiny Čechů a Francouzů, která se snažila o prohlubování vzájemných vztahů. Tato úzká skupina angažovaných osob se postupně rozšiřovala.

Nežřídka byla předmětem dopisů výměna informací o krajanech pobývajících ve Francii, zcela obvykle se v korespondenci řešily i zájmy osobního charakteru. Častým předmětem korespondence bylo rovněž vzájemné pozvání na ceremonie či akce pořádané Academie française, případně pozvání k soukromému osobnímu setkání. Korespondenci běžně doplňovaly noviny či články, zasílané oboustranně, mající za úkol reflektovat aktuální situaci té které země a obeznámit s ní druhou stranu. Českým autorům velmi záleželo na názoru a přijetí jejich díla z francouzské strany, kterou zde Leger v jejich očích zastupoval, což byl také důvod, proč mu zasílali své spisy s očekáváním zpětné vazby či kritiky.

Korespondence také jasně potvrzuje situaci vzájemných dobových vztahů obou zemí: Francie byla pro Čechy velkým vzorem, nejen kulturním, ale i politickým, jak můžeme z dopisů Čechů Legerovi vypožorovat. Na druhou stranu, docházíme k závěru, že Francie měla o českém národu všeobecně nedostatek informací, a pokud již nějaké informace o Češích měla, obvykle se jednalo o zprávy, jež byly výrazně zkresleny a upraveny německou stranou, což u Francouzů ve výsledku vzbudilo jistou vlnu předsudků vůči tomuto národu. Proto Češi, zejména literáti a historici, usilovně bojovali o to, aby byl český obraz v očích Francouzů upraven, aby z něj byl smeten silný nános předsudků a domněnek. Toto se pokoušeli změnit například sepisováním české či slovanské historie ve

francouzském jazyce, což však u většiny Francouzů v té době nevzbudilo výraznější ohlas.

Leger byl tím, kdo aktivně pomáhal českému národu v těchto snahách. Četná korespondence a osobní setkávání se s Čechy, kdy docházelo ke vzájemné výměně informací o zemích a také k činnostem vedoucím k podpoře hlubšího sblížení národů, vedla Legera k sepisování knih, ve kterých pojednával o Češích, a to i velmi zevrubně, ve snaze obsáhnout celou historii českého národa. Právě tato díla měla za cíl osvětlit českou otázku Francouzům. Slavofil se při svých studiích nepochybně opíral o velkou znalost jazyků. Legerova korespondence dokazuje, že se aktivně snažil o českou propagandu ve Francii a zároveň podporoval frankofily v Čechách. Zásluhy tohoto slavisty a slavofila pro Čechy jsou proto nepopíratelné, lze konstatovat, že to byl právě Louis Leger, kdo ve druhé polovině 19. století seznámil Francouze s českým národem.

Resumé

Louis Leger (1843-1923), un slavophile et slaviste français, entretenait la correspondance avec les Tchèques. Il s'agissait surtout des personnalités politiques, littéraires et artistiques. Au deuxième moitié du XIXe siècle, Leger fut un représentant important de l'intérêt français pour la cause slave, dans la plupart de ces oeuvres, il s'intéresse aussi à l'histoire et à la culture tchèque.

Le fond de Louis Leger dans l'Archive littéraire du Musée de la littérature tchèque à Prague comprend un nombre important de lettres, surtout les lettres reçues. Parmi ses correspondants, ils s'y trouvent aussi des personnalités du monde littéraire et politique tchèque qui écrivaient à ce slavophile. Il s'agit de Josef Václav Frič, Eliška Krásnohorská, František Ladislav Rieger, Marie Červinková-Riegerová, František Palacký, Soběslav Pinkas et Julius Zeyer. Nous nous intéressons aussi à la correspondance envoyée de Louis Leger, qui est disponible au fonds de Hanuš Jelínek, Sofie Podlipská et František Palacký. C'est Hanuš Jelínek qui a importé les lettres de ce slavophile français à Prague, la correspondance comporte 394 lettres. La correspondance a été traitée par František Bařha. Nous nous concentrons surtout sur le contenu de cette correspondance.

L'analyse des lettres répond à plusieurs questions du domaine des relations franco-tchèques à la deuxième moitié du XIXe siècle. Notre objectif est de découvrir quel est le rôle exact de Louis Leger dans la propagation de la cause tchèque en France.

L'importance du contexte historique est important. La défaite de Solferino brisa l'absolutisme de Bach qui avait durement mis fin aux espoirs de la Révolution 1848–1849. En 1864, la vie culturelle et politique en Bohême se trouvait au début d'une nouvelle étape. En 1865, une naissante constitution fut adoptée et la jeune politique tchèque demandait pour sa nation les droits rudement balayés par le régime absolutiste. L'insurrection polonaise avait été un tournant décisif, qui fut le commencement de la polarisation de la politique tchèque entre les radicaux, les jeunes tchèques (Karel Sladkovský, Edvard Grégr) et les conservateurs, les vieux-tchèques (František Palacký, František Ladislav Rieger, František Augustin Brauner).

En 1863, Louis Leger commença à s'intéresser au monde slave. Leger commence ses études slaves au Collège de France, les immigrés polonais lui inspirèrent l'envie d'étudier les langues slaves. Et c'est au Collège de France où il rencontre Josef Václav Frič qui lui inspire pour apprendre le tchèque et c'est grâce à lui, qu'il visite pour la première fois la Prague où il se met en contact avec les autres Tchèques qui orientent ses intérêts à la cause tchèque.

Donc, cette rencontre avec Frič détermina le choix de premier voyage de Leger. Au mois de juillet 1864, Leger arriva pour la première fois en Bohême. Prague l'enchantait tout de suite par son aspect romantique. Il devait y revenir assez souvent pendant toute sa vie pour de longs séjours. Ce voyage révéla à Leger sa mission scientifique et civique.

Dans sa jeunesse, Leger joua un rôle politique important en tant que médiateur des relations des peuples slaves avec sa patrie. C'est également lui qui a fait, dans les milieux académiques, des études slaves une discipline respectée et d'un certain prestige. Ce qui nous attire, c'est la multilatéralité de Leger. Plusieurs nations l'intéressent profondément : les Polonais, les Tchèques, les Serbes, les Croates et les Slovènes, les Russes, les Bulgares. Le cas des Tchèques est tout à fait particulier. On peut dire sans trop exagérer que Leger découvrit les Tchèques à la France. Pourtant, l'importance et la popularité de Leger se virent éclipsées dans le dernier quart du XIXe siècle par l'œuvre monumentale d'Ernest Denis.

Les études slaves représentent en France une nouvelle science, qui commence à gagner du terrain dans les années 1840. Pour la France, mieux connaître le monde slave devient avec le temps une nécessité, car ce pays avait cruellement senti son isolement au cours de la guerre franco-prussienne de 1870–1871. Après l'invasion prussienne en 1871, éprouvant le danger de la part de l'Allemagne unifiée, la France décida de changer son relation avec la Russie et commença à s'intéresser de la situation à l'intérieur de l'Empire Austro-Hongrois.

Il faut noter que Leger savait utiliser ses contacts dans les pays slaves au profit de ses ambitions professionnelles. Il collectionna les titres, les distinctions, mit toujours en relief son appartenance aux sociétés savantes étrangères, il lisait attentivement les articles consacrés à sa personne dans les revues et les encyclopédies et il ne hésita jamais demander des rectifications. Il était toujours

avide des honneurs séculaires. La variété de son œuvre basée sur son érudition linguistique ne cesse pas de surprendre. Leger s'intéressait à la fois à la grammaire, à la littérature et à l'histoire. L'activité de ce slavophile englobe presque soixante ans, pendant ce temps, il écrivit cinquantes livres concernant le monde slave. Les slavisants n'ont jamais été des savants des cabinets, enfermés dans leurs bureaux. Ils étaient au contraire engagés dans la vie publique de leur temps dans les domaines les plus variés.

Parmi les amitiés tchèques de Leger, il faut souligner surtout celle de Sofie Podlipská qui devint pour un certain temps son correspondant privilégié. Il n'hésita pas de partager avec elle ses pensées les plus intimes. A Paris, il fit connaissance du peintre Soběslav Pinkas et de sa femme française. Les rapports très étroits avec sa famille se poursuivaient même après le retour Pinkas à Prague. La majorité de ses amis pragois appartenaient au parti jeune-tchèque. Deux années plus tard, Leger rencontra le leader vieux-tchèque František Ladislav Rieger.

En 1866, Leger fit paraître une brochure de 48 pages sur l'État autrichien qui fut le point de départ de son histoire de l'Autriche-Hongrie. En outre, il publia deux volumes sur la Bohême. Le premier parut sous le titre Chants héroïques et populaires des Slaves de Bohême. Il s'agissait pour une grande partie de sa traduction du manuscrit de Dvůr Králové. Ensuite, la collaboration de Frič et de Leger fit naître un oeuvre sur l'histoire et la culture de la Bohême, intitulé La Bohême historique, pittoresque et littéraire. L'idée de cet oeuvre fut inspirée par l'ouvrage similaire de Leonard Chodźko, La Pologne historique, littéraire, monumentale et illustrée, publié en 1839–1841.

Leger et Frič commencèrent à s'éloigner l'un de l'autre au fur et à mesure que Leger se rapprochait de Rieger et des conservateurs vieux-tchèques. Ces relations avec Rieger devenaient de plus en plus cordiales. Leger devint une des figures assez importantes dans la politique française de Rieger.

Grâce à Leger, les Slaves ont intégré le domaine de la science. Louis Leger ne fut certes pas sans faiblesses, on pourrait reprocher un caractère quelque peu superficiel à ses travaux. Malgré ses limites, Louis Leger est sans doutes le père des études slaves en France. Ses mérites en France en faveur de la propagation des connaissances sur la vie nationale des Tchèques sont incontestables.

Seznam literatury

Archív:

Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze.

1. Fond Leger Louis
  - Korespondence vlastní (přijata)
  - Červinková-Riegrová M. Leger Louis
  - Frič Jos. V. Leger Louis
  - Krásnohorská Eliška Leger Louis
  - Palacký František Leger Louis
  - Pinkas Soběslav Leger Louis
  - Rieger Fr. L. Leger Louis
  - Zeyer Julius Leger Louis

Korespondence cizí
Sand Georges Podlipské Sofii (opis)

2. Fond Palacký František
  - Korespondence přijatá
  - Leger Louis Palacký František
3. Fond Podlipská Sofie
  - Korespondence přijatá
  - Leger Louis Podlipská Sofie
4. Fond Jelínek Hanuš
  - Korespondence přijatá
  - Leger Louis Jelínek Hanuš

Odborná literatura:

5. BĚLINA, Pavel. KAŠE, Jiří. KUČERA, Jan P. *České země v evropských dějinách*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-793-9. 408 s.
6. FRIČ, Josef Václav. LEGER, Louis. *La Bohême historique, pittoresque et littéraire*. Librairie Internationale: 1867. 472 s.
7. JAHN, Jiljí Vratislav. *František Ladislav Rieger: obraz životopisný*. F. Šimáček: 1861. 394 s.
8. JELÍNEK, Hanuš. *Zahučaly lesy*. Praha: Fr. Borový, 1947, 584 s.
9. HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí. Devátý díl, [Velké příběhy Habsburků na sklonku jejich vlády]*. Praha: Via Facti, 2002. ISBN: 80-238-8971-0. 223 s.
10. HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí. Sedmý díl, [Od konce napoleonských válek do vzniku Rakouska-Uherska]*. Praha: Via Facti, 1998. ISBN 80-238-299-8.
11. LEGER, Louis. *La Renaissance tchèque au XIXe siècle*. Paris: F. Alcan, 1911.

12. LEGER, Louis. *Le panslavisme et l'intérêt français*. Paris: Ernest Flammarion, 1917.
13. LEGER, Louis. *Le monde slave : voyages et littérature*. Paris: Didier, 1873.
14. LEGER, Louis. *Souvenirs d'un slavophile*. Paris: Librairie Hachette, 1905. 280 s.
15. LISTÍKOVÁ, Renáta. „L'image des slaves sous la plume de Louis Leger, fondateur de la slavistique française“ in LIS, J., TOMASZKIEWICZ, T. *Francophonie et interculturalité*. Łask: Oficyna Wydawnicza Leksem, 2008. ISBN 8360178534. 313 s.
16. LISTÍKOVÁ, Renáta. *L'Image de la Bohême et des Tchèques dans les lettres françaises, XVe-XIXe siècles*. Lille: ANRT, 2006. ISBN 978-2-7295-6823-8. 513 s.
17. MAUROIS, André. *Dějiny Francie*. Praha: Lidové noviny, 1994. ISBN 80-7106-098-4.
18. RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN: 978-80-7429-061-9.
19. REZNIKOW, Stéphane. *Frankofilství a česká identita, 1848 – 1914*. Praha: Karolinum, 2008. 561 s. (překlad A. Lhotová)
20. RAKOVÁ, Zuzana. *La traduction tchèque du français*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 139 s.
21. RAKOVÁ, Zuzana. *Francophonie de la population tchèque 1848-2008*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 174 s.
22. SVĚTLÁ, Karolína. *Z literárního soukromí*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1959, díl II., Korespondence. 730 s.
23. ŠVANKMAJER, Milan. *Čechy na sklonku napoleonských válek: 1810-1815*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 263 s.

Internetové zdroje

24. EISENMANN, L. Ernest Denis (1849-1921). In: *Revue des études slaves*, Tome 1, fascicule 1-2, 1921. pp. 138-143. Dostupné z: [/web/revues/home/prescript/article/slave_0080-2557_1921_num_1_1_10072557_1921_num_1_1_1007](http://web/revues/home/prescript/article/slave_0080-2557_1921_num_1_1_10072557_1921_num_1_1_1007)
25. GIRARD, P. *Éloge funèbre de M. Émile Picot, membre de l'Académie*. In: *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 62e année, N. 5, 1918. pp. 328-331. Dostupné z: [/web/revues/home/prescript/article/crai_0065-0536_1918_num_62_5_74055](http://web/revues/home/prescript/article/crai_0065-0536_1918_num_62_5_74055)
26. HRABOVÁ, L. *Louis Leger – slavofil*. Dostupné z: http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/HIST27/Historica27_04.pdf
27. CHROBÁK, T. *Pour la patrie, pour les Slaves. Les slavisants français et leur rôle dans la vie publique (1863-1920)*. Thèse de doctorat de CHROBAK Tomas. ISBN : 9782729576394, 410 s. Dostupné z: <http://www.diffusiontheses.fr/57172-these-de-chrobak-tomas.html>

28. LEGER, L. *La bataille de Crécy*. In: Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 46e année, N. 3, 1902. p. 282. doi : 10.3406/crai.1902.17153 Dostupné z: [/web/revues/home/prescript/article/crai_00650536_1902_num_46_3_17153](http://web.revues/home/prescript/article/crai_00650536_1902_num_46_3_17153)
29. LISTÍKOVÁ, R. *William Ritter – homme de lettres et critique littéraire (ses grilles de lecture et ses critiques de la littérature tchèque)*. Dostupné z: http://www.circe.paris-sorbonne.fr/IMG/pdf/04._renata_listikova.pdf
30. MARES, A. *Opravdová láska k Francii*. Francouzský institut v Praze. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/2/opravdova-laska-k-francii/>
31. MAZON, André. *Les études slaves*. Dostupné z: <http://www.etudes-slaves.paris-sorbonne.fr/spip.php?rubrique270>
32. OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Dvacátýsedmý díl*. Praha : J. Otto, 1908. Dostupné z: <http://archive.org/stream/ottvslovnknauni43ottogoog#page/n861/mode/2up>
33. PRAŽÁK, A. *Listy filologické. La Littérature tchèque contemporaine by H. Jelínek, Ernest Denis*. Centre for Classical Studies at the Institute of Philosophy of the Czech Academy of Sciences Roč. 39, Čís. 3/4 (1912), pp. 301-309. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/23449095?seq=1#page_scan_tab_contents
34. SERVANTOVÁ, Catherine. *Mezi Francií a Čechami. Především k pozornosti věnované české literatuře do roku 1918*. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/kongres/SLBI/7.pdf>
35. Česká škola bez hranic. *Ernest Denis*. <http://csbh.cz/sites/default/files/Denis%20Ernest%20biographie%20enseignants.pdf>
36. Galerie Kroupa. *Pinkas Soběslav Hyppolyt (1827-1901)*. <http://www.galeriekroupa.cz/cs/m-603-pinkas-sobeslav-hyppolyt-1827-1901/>
37. Jean-Philippe Namont, rozhovor. http://www.rozhlas.cz/plus/historie/_zprava/ceskoslovenska-kolonie-ve-francii-sehrala-dulezitou-rolu-v-nasich-modernich-dejinach--1429121

38. Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918.

<http://libri.cz/databaze/kdo18/main.php>

39. La Colonie tchécoslovaque en France de 1914 à 1940.

<http://www.radio.cz/fr/rubrique/histoire/la-colonie-tchecoslovaque-en-france-de-1914-a-1940>

40. Pinkas Soběslav. <http://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/380875-sobeslav-pinkas.html>